20 GODINA YIHR
YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERIUT
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA
Montenegro

STAVOVI MLADIH U REGIONU ZAPADNOG BALKANA

Koliko se mladi dobro poznaju?

MAJ 2026, PODGORICA

Funded by the European Union

GearUP!

Platforma za međunarodnu građansku solidarnost Hrvatske — Croatian Platform for International Citizen Solidarity
CROSOL

20 GODINA YIHR
YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERIUT
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA
Montenegro

Naziv istraživanja

Stavovi mladih u regionu Zapadnog Balkana

Izdavač

Inicijativa mladih za ljudska prava YIHR

Za izdavača

Kristina Žugić

Dizajn i prelom

Marica Šćepanović

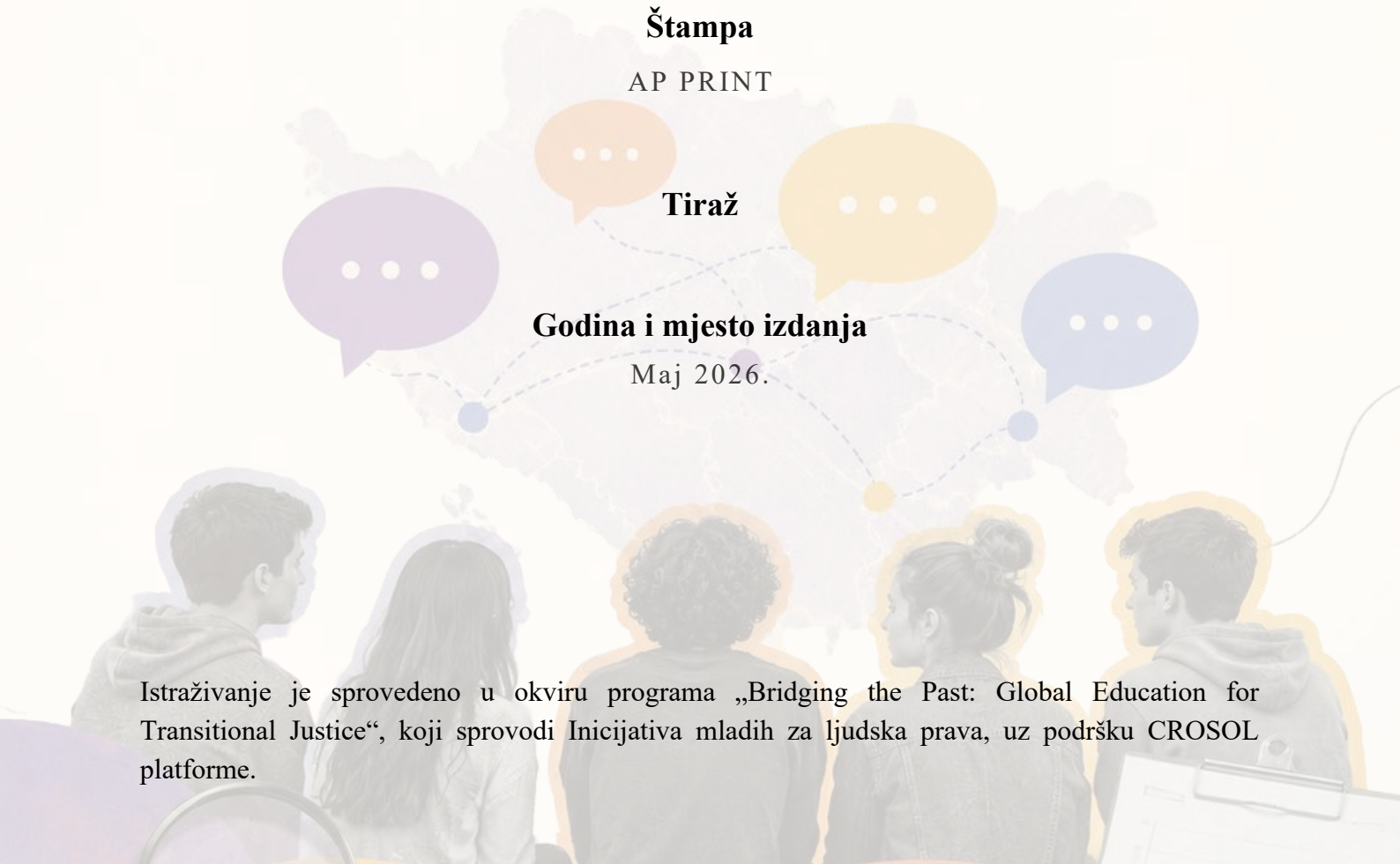
Štampa

AP PRINT

Tiraž

Godina i mjesto izdanja

Maj 2026.

Istraživanje je sprovedeno u okviru programa „Bridging the Past: Global Education for Transitional Justice“, koji sprovodi Inicijativa mladih za ljudska prava, uz podršku CROSOL platforme.

SADRŽAJ

IZVOD IZ ISTRAŽIVANJA..... 1

KLJUČNA SAZNANJA..... 3

1. UVOD..... 5

2. Struktura uzorka i demografske karakteristike ispitasnika..... 7

3. Analiza rezultata..... 10

3.1. Razumijevanje koncepta globalnog obrazovanja među mladima..... 10

3.2. Percepcija povezanosti regiona sa globalnim kontekstom..... 11

3.3. Percepcija uticaja globalnih događaja na lokalnu zajednicu 13

3.4. Percepcija uticaja lokalnih inicijativa na globalne promjene..... 14

3.5. Percepcija načina doprinosa lokalnih inicijativa globalnim promjenama..... 15

3.6. Društveni stavovi, vrijednosne orijentacije i međugrupni odnosi mladih..... 17

3.6.1. Subjektivni do\ivljaj sreće i životnog zadovoljstva..... 17

3.6.2. Međuljudsko povjerenje i percepcija drugih..... 19

3.6.3. Moralni stavovi i razumijevanje dobra i zla..... 20

3.6.4. Percepcija lične kontrole i slobodne izbora..... 21

3.6.5. Političko intersovanje mladih..... 22

3.6.6. Percepcija međuetničkih odnosa u zemlji..... 22
3.6.7. Informisanost o ratovima devedesetih godina..... 23
3.6.8. Interesovanje za informisanje o ratovima devedesetih..... 24
3.6.9. Percepcija odgovornosti za ratna dešavanja devedesetih..... 25
3.6.10. Percepcija uticaja ratne prošlosti na savremene odnose..... 26
3.6.11. Stavovi mladih o procesu pomirenja u regionu..... 28
3.6.12. Asocijacija mladih na pojam pomirenja..... 29
3.6.13. Percepcija stepena ostvarenosti pomirenja među narodima..... 31
3.6.14. Opšta procjena tepena ostvarenosti pomirenja..... 33
3.6.15. Percepcija ključnih prepreka procesu pomirenja..... 34
3.6.16. Generacijska percepcija međugrupnih odnosa..... 35
3.6.17. Stavovi o pomirenju i njegovoj ulozi u savremenom društvu..... 36
3.6.18. Lični doživljaj "žrtve prošlosti" među mladima..... 38
3.6.19. Očekivanja od društvenih aktera u procesu pomirenja..... 39
3.6.20. Preporuke za unapređenje procesa pomirenja..... 40

4. **ZAKLJUČAK** **41**
PRIKAZANO PO TAČKAMA..... **42**
PRIEPORUKE ZA JAVNE POLITIKE..... **44**

Izvod iz istraživanja

Ovo istraživanje realizovano je tokom marta i aprila 2026. godine u okviru CROSOL regionalnog projekta, sa ciljem ispitivanja stavova mladih o različitim društvenim, političkim i vrijednosnim pitanjima relevantnim za prostor Zapadnog Balkana. Poseban fokus stavljen je na percepcije pomirenja, međuetničkih odnosa, kao i na šire društvene orijentacije mladih u postkonfliktnim društvima regiona.

Istraživanje obuhvata uzorak od približno 300 ispitanika, uzrasta od 15 do 35 godina, iz više država regiona, uključujući Crnu Goru, Srbiju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu i Kosovo. Na taj način obezbijeđena je komparativna perspektiva koja omogućava uvid u sličnosti i razlike u stavovima mladih iz različitih društveno-političkih i kulturnih konteksta.

U metodološkom smislu, istraživanje je sprovedeno korišćenjem tehnike CAWI (Computer Assisted Web Interviewing), odnosno onlajn anketiranja uz pomoć računara. Uzorak je formiran primjenom prirodnog „snowball“ pristupa, što podrazumijeva da su ispitanici regrutovani putem mreža kontakata, pri čemu su sami učesnici dodatno upućivali druge potencijalne ispitanike. Ovakav pristup omogućio je relativno brz i efikasan pristup teško dostupnoj populaciji mladih u više zemalja regiona, ali istovremeno ograničava mogućnost statističke generalizacije rezultata na cjelokupnu populaciju.

Instrument istraživanja bio je strukturisani upitnik koji obuhvata više tematskih cjelina. Prvi dio upitnika usmjeren je na razumijevanje koncepta globalnog obrazovanja i percepciju odnosa između lokalnog i globalnog konteksta. Drugi segment istražuje opšte vrijednosne orijentacije, uključujući subjektivno blagostanje, povjerenje, moralne stavove i osjećaj kontrole nad sopstvenim životom. Treći dio fokusira se na političku zainteresovanost, informisanost i percepcije međuetničkih odnosa, kao i na stavove o ratovima iz devedesetih godina. Završni segment upitnika posvećen je pitanju pomirenja, uključujući njegovu percepciju, stepen ostvarenosti, ključne prepreke i moguće pravce unapređenja.

Posebna pažnja u dizajnu istraživanja posvećena je kombinaciji zatvorenih i otvorenih pitanja, kao i korišćenju Likertovih skala i ordinalnih mjernih instrumenata, što omogućava kvantitativnu analizu stavova, ali i kvalitativno razumijevanje obrazaca mišljenja ispitanika.

Ukupno posmatrano, istraživanje pruža empirijsku osnovu za analizu stavova mladih u regionu, sa posebnim akcentom na pitanja globalne povezanosti, društvene kohezije i procesa pomirenja, koji predstavljaju ključne teme savremenih postkonfliktnih društava Zapadnog Balkana.

Ključna saznanja

• Dominantno uverenje o potrebi pomirenja, uz uslov pravde i odgovornosti
Među mladima preovlađuje stav da je pomirenje u regionu neophodno, ali da ono mora biti zasnovano na principima pravde, suočavanja sa prošlošću i institucionalne odgovornosti. Pomirenje se ne posmatra kao deklarativan ili simboličan proces, već kao suštinski društveni zadatak.

• Percepcija da pomirenje nije u potpunosti ostvareno i da je neravnomerno razvijeno
Ispitanici u velikoj mjeri procjenjuju da je pomirenje između naroda Zapadnog Balkana djelimično ostvareno, pri čemu se stepen ostvarenosti razlikuje u zavisnosti od etničkih odnosa. Najkritičnije se ocjenjuju odnosi koji uključuju Srbe i Albance, dok se nešto povoljnije procjene vezuju za odnose Hrvata i Bošnjaka.

• Visok stepen svijesti o uticaju prošlosti na sadašnje odnose
Ratovi iz devedesetih i dalje se percipiraju kao ključni faktor koji opterećuje međunacionalne i međudržavne odnose. Dominira stav da istorijsko nasljeđe predstavlja trajnu prepreku normalizaciji odnosa u regionu.

• Politički akteri prepoznati kao ključna prepreka pomirenju
Političke elite se najčešće identifikuju kao glavni nosioci odgovornosti za nedovoljno napredovanje procesa pomirenja, uz dodatno isticanje nedostatka pravde i instrumentalizacije prošlosti u političke svrhe.
• Generacijska razlika u međugrupnim odnosima
Mladi u značajnoj mjeri procjenjuju da su odnosi među etničkim i verskim grupama u njihovoj generaciji bolji nego kod prethodnih generacija, što ukazuje na postojanje optimističnijeg generacijskog obrasca.

• Pomirenje se shvata kao proces, a ne stanje
U percepciji ispitanika pomirenje nije završeno stanje, već dugotrajan i kompleksan proces koji uključuje dijalog, obrazovanje, promjenu stavova i društvenih vrijednosti.

• Snažna podrška aktivnoj ulozi institucija, medija i političkih aktera
Postoji visok nivo očekivanja da država, političari i mediji aktivnije učestvuju u procesu pomirenja, uz kritiku dosadašnjeg pristupa koji se često percipira kao deklarativan.

• Postojanje izraženog osjećaja međuzavisnosti globalnog i lokalnog konteksta
Mladi prepoznaju snažnu povezanost globalnih dešavanja i lokalnih zajednica, kao i potencijal lokalnih inicijativa da doprinesu širim društvenim promjenama, iako se taj uticaj najčešće vidi kao djelimičan.

• Umjereno visoko povjerenje u ličnu autonomiju i političko interesovanje, uz oprez u međuljudskom povjerenju
Ispitanici uglavnom procjenjuju da imaju visok nivo kontrole nad sopstvenim životom i izražavaju interesovanje za politiku, ali istovremeno dominira oprezan stav prema povjerenju u druge ljude.

1. Uvod

Ovo istraživanje sprovedeno je tokom marta i aprila, sa ciljem da se ispitaju stavovi mladih o globalnom obrazovanju, društvenim vrijednostima i procesu pomirenja u regionu Zapadnog Balkana. Istraživanje obuhvata mlade uzrasta do 35 godina iz više država regiona, čime je omogućeno sagledavanje različitih perspektiva unutar zajedničkog društveno-istorijskog konteksta. Ukupan uzorak čini približno tri stotine ispitanika, što pruža solidnu osnovu za analizu obrazaca mišljenja i stavova među mladima.

Podaci su prikupljeni primjenom kvantitativne metode anketiranja putem interneta, odnosno korišćenjem CAWI pristupa (Computer Assisted Web Interviewing). Ova metoda podrazumijeva da ispitanici samostalno popunjavaju upitnik u online okruženju, pri čemu se odgovori direktno bilježe u bazu podataka, što omogućava efikasno i precizno prikupljanje informacija. Prednost ovakvog pristupa ogleda se i u dostupnosti ispitanicima iz različitih geografskih područja, kao i u većoj fleksibilnosti prilikom popunjavanja upitnika.

Uzorak je formiran primjenom tzv. snowball metode, odnosno lančanog uzorkovanja. Ova metoda podrazumijeva da se istraživanje započinje sa manjim brojem ispitanika, koji zatim dalje prosljeđuju upitnik svojim kontaktima, čime se uzorak postepeno širi. Na taj način omogućeno je obuhvatanje šire mreže mladih, posebno u situacijama kada nije dostupna jedinstvena baza potencijalnih ispitanika.

Struktura upitnika osmišljena je tako da obuhvati više tematskih cjelina. Prvi segment odnosi se na razumijevanje pojma globalnog obrazovanja i percepciju povezanosti lokalnog i globalnog nivoa, uključujući i procjenu uticaja lokalnih inicijativa na šire društvene promjene. Drugi segment usmjeren je na šire društvene stavove mladih, uključujući pitanja o povjerenju, vrijednostima, ličnoj percepciji kontrole nad životom i interesovanju za politiku.

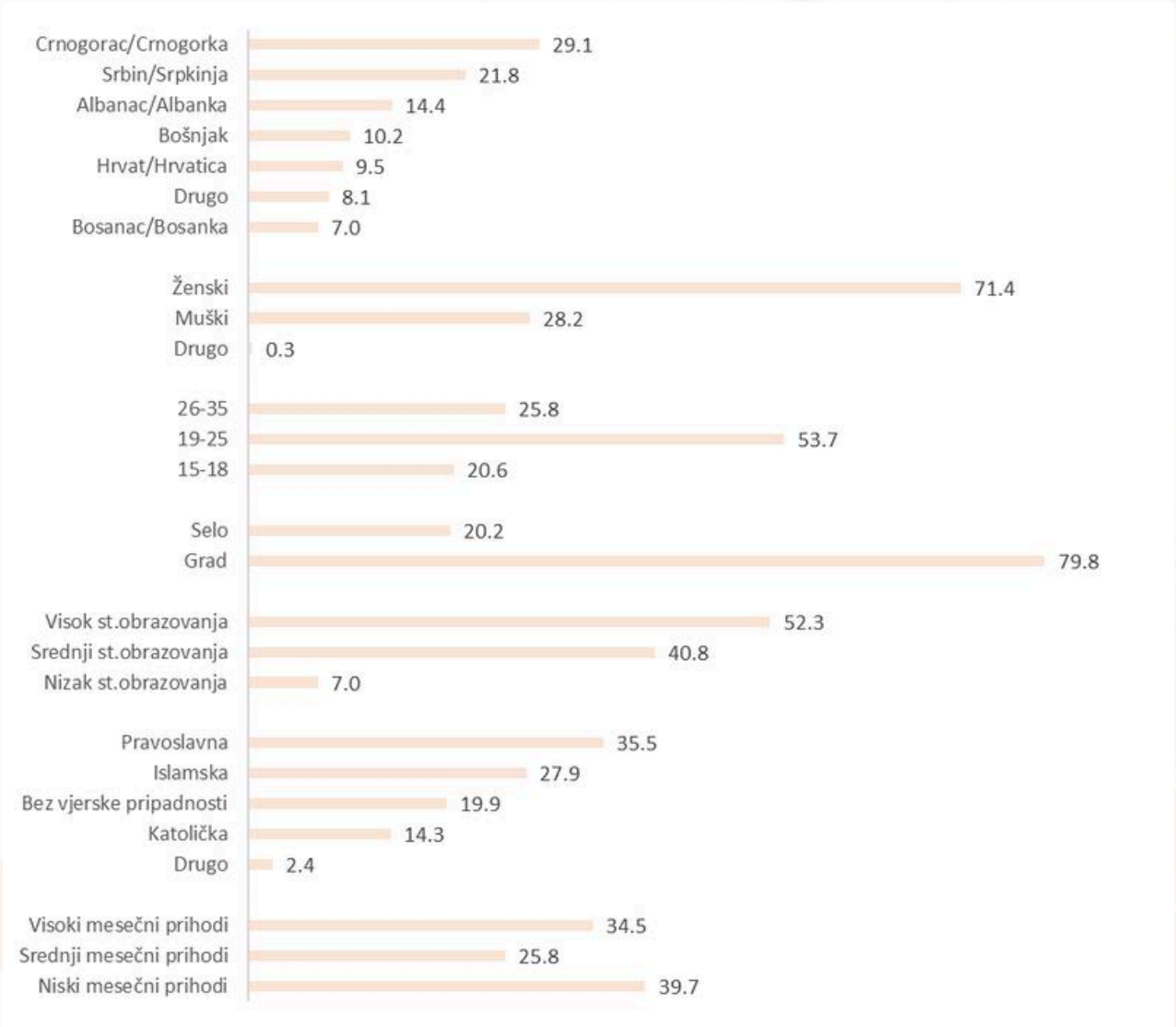
Poseban dio upitnika posvećen je temama vezanim za prošlost regiona, uključujući informisanost o ratovima devedesetih, percepciju odgovornosti različitih aktera, kao i procjenu u kojoj mjeri prošli događaji i dalje utiču na savremene odnose. U okviru ovog segmenta ispituju se i stavovi o pomirenju, njegovi dometi, prepreke i mogući načini njegovog ostvarivanja.

Na kraju, upitnik sadrži i set demografskih pitanja koja omogućavaju detaljniji uvid u strukturu uzorka, uključujući pol, starost, obrazovanje, mjesto stanovanja, vjersku i nacionalnu pripadnost, kao i socioekonomski status ispitanika.

Ukupno posmatrano, istraživanje je koncipirano tako da omogući cjelovit uvid u stavove mladih o savremenim društvenim pitanjima, povezujući individualne percepcije, vrijednosne orijentacije i širi društveni kontekst u kojem ti stavovi nastaju i razvijaju se.

2. Struktura uzorka i demografske karakteristike ispitanika

Demografski podaci omogućavaju da se jasnije sagleda struktura uzorka i razumije kontekst u kojem su prikupljeni stavovi ispitanika, jer upravo ovakve karakteristike (poput starosti, pola, obrazovanja ili prihoda) služe za opis i diferencijaciju grupa unutar istraživanja.

Grafikon 1. Demografija ispitanika

Posmatrano prema nacionalnoj pripadnosti, uzorak je raznolik i obuhvata više etničkih grupa regiona, pri čemu se izdvajaju ispitanici koji se izjašnjavaju kao Crnogorci, zatim Srbi, ali i Albanci, Bošnjaci i Hrvati, uz prisustvo i onih koji su se opredijelili za druge identitete ili nisu željeli da se svrstaju u ponuđene kategorije. Ovakva struktura ukazuje na izraženu etničku raznovrsnost unutar uzorka.

Kada je riječ o polu, primjetna je dominacija ženskih ispitanika, dok je udio muškaraca znatno manji, a prisustvo drugih rodnih identiteta vrlo ograničeno. To ukazuje na neravnomjernu polnu strukturu uzorka, sa izraženijim učešćem žena.

Starosna struktura pokazuje da najveći dio ispitanika pripada mlađoj odrasloj populaciji, posebno onima u ranim dvadesetim godinama, dok su nešto manje zastupljeni ispitanici starijih uzrasnih grupa, kao i oni najmlađi. Takav raspored sugeriše da uzorak dominantno čine mladi u fazi obrazovanja ili ranog profesionalnog razvoja.

U pogledu mjesta stanovanja jasno se izdvaja urbana populacija, dok je manji dio ispitanika iz ruralnih sredina. Ova razlika ukazuje na veću zastupljenost mladih iz gradskih sredina u istraživanju.

Obrazovna struktura pokazuje da najveći broj ispitanika ima viši nivo obrazovanja, dok je nešto manji udio onih sa srednjim stepenom, a najmanje je ispitanika sa nižim obrazovanjem. Ovakav nalaz ukazuje na relativno visok obrazovni profil uzorka.

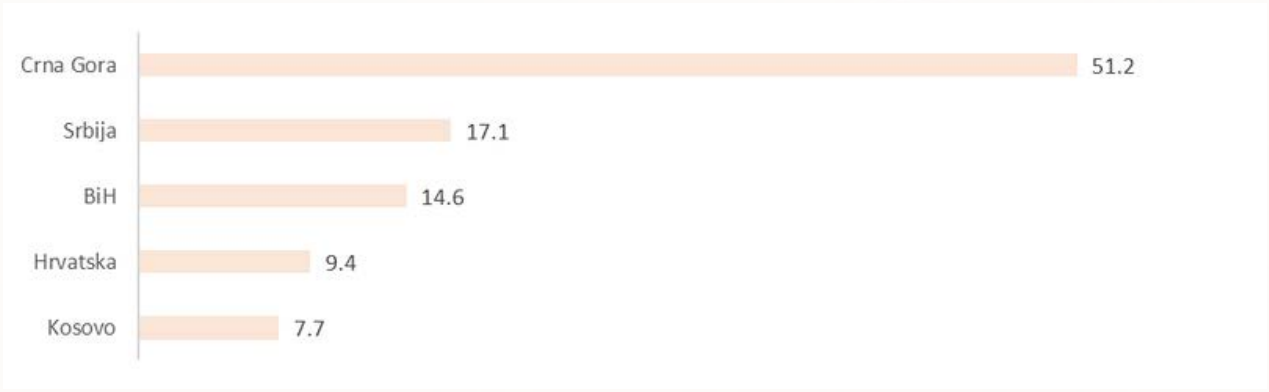
Kada je riječ o vjerskoj pripadnosti, uzorak je takođe raznolik. Najzastupljeniji su ispitanici pravoslavne i islamske vjeroispovijesti, zatim oni bez vjerske pripadnosti, kao i katolici, dok je manji broj ispitanika naveo neku drugu pripadnost. Ovo ukazuje na prisustvo različitih religijskih identiteta unutar uzorka.

Na kraju, posmatrano prema ekonomskom statusu, raspodjela ispitanika je relativno uravnotežena između onih sa nižim i višim mjesečnim prihodima, dok je nešto manji udio onih sa srednjim primanjima. Ovakva struktura sugeriše da su u istraživanju obuhvaćene različite socioekonomske grupe.

Ukupno posmatrano, uzorak karakteriše izražena raznolikost u pogledu nacionalne, vjerske i socioekonomske strukture, uz istovremeno naglašenu dominaciju mlađe, urbane i obrazovanije populacije.

Takođe, uzorak obuhvata ispitanike iz više država regiona, uključujući Crnu Goru, Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Kosovo.

Time je obuhvaćen širi regionalni kontekst, što omogućava sagledavanje stavova mladih iz različitih društvenih i kulturnih okruženja. Detaljniji prikaz raspodjele ispitanika prema državama dat je u Grafikonu 1.1.

Grafikon 1.1. Demografija ispitanika, prikaz država iz kojih ispitanici dolaze.

3. Analiza rezultata

Kao što je već napomenuto, prvi segment istraživanja usmjeren je na razumijevanje koncepta globalnog obrazovanja i percepciju odnosa između lokalnog i globalnog konteksta. U savremenim društvima, koja su sve više međusobno povezana, obrazovanje se sve češće posmatra kao sredstvo za razumijevanje globalnih procesa, ali i kao način razvijanja svijesti o njihovom uticaju na svakodnevni život pojedinaca i zajednica.

U okviru ovog segmenta fokus je stavljen na to kako mladi definišu globalno obrazovanje, u kojoj mjeri prepoznaju povezanost svog okruženja sa širim svijetom, kao i kako procjenjuju uticaj globalnih dešavanja na lokalne zajednice. Posebna pažnja posvećena je i percepciji odnosa između lokalnog djelovanja i globalnih promjena, odnosno vjerovanju da pojedinci i zajednice na lokalnom nivou mogu doprinijeti širim društvenim procesima.

Pitanja u ovom dijelu upitnika obuhvataju i stavove o konkretnim načinima na koje lokalne inicijative mogu imati pozitivan globalni uticaj, čime se dodatno istražuje kako mladi razumiju svoju ulogu u savremenom, međuzavisnom svijetu. Na taj način, ovaj segment ne ispituje samo nivo informisanosti, već i šire vrijednosne orijentacije, uključujući osjećaj odgovornosti, povezanosti i mogućnosti djelovanja.

Ukupno posmatrano, ovaj dio istraživanja pruža uvid u to kako mladi percipiraju globalne procese i njihovu povezanost sa lokalnim kontekstom, ali i u kojoj mjeri sebe vide kao aktivne učesnike u tim procesima.

3.1. Razumijevanje koncepta globalnog obrazovanja među mladima

Grafikon 2. Percepcija globalnog obrazovanja

Odgovori ispitanika na pitanje kako razumiju pojam globalnog obrazovanja ukazuju na relativno jasno profilisano shvatanje ovog koncepta, uz istovremeno prisustvo određenog nivoa nesigurnosti kod manjeg dijela populacije.

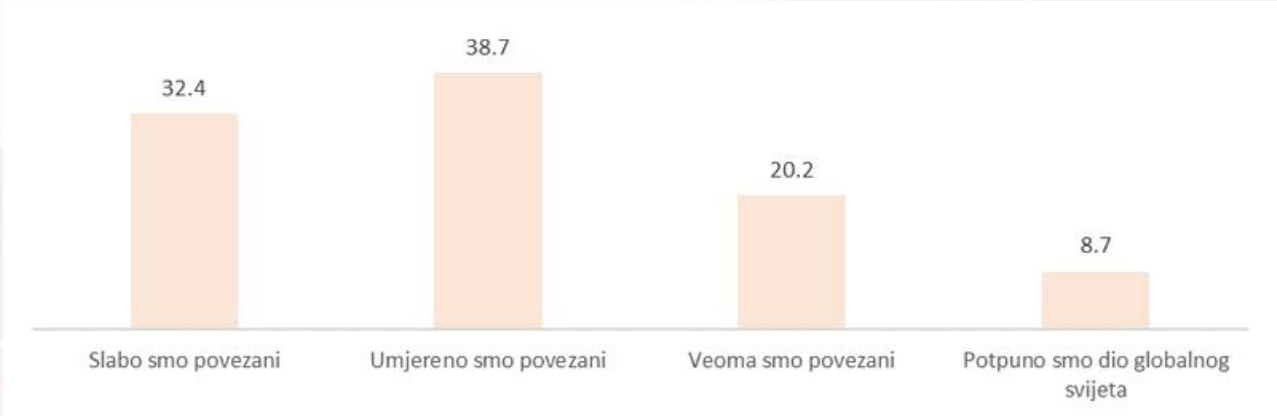
Najveći dio ispitanika globalno obrazovanje prepoznaje kao obrazovanje koje se odnosi na širok spektar globalnih tema, poput ljudskih prava, klimatskih promjena i mira. Vrlo blizu po zastupljenosti nalazi se i grupa onih koji ovaj pojam povezuju sa razvojem individualnih kapaciteta, prije svega kritičkog mišljenja, empatije i odgovornog djelovanja u društvu. Posmatrano zajedno, može se uočiti da dominantna većina globalno obrazovanje razumije ili kao sadržinski okvir koji obuhvata ključne savremene teme ili kao proces koji doprinosi ličnom i društvenom razvoju pojedinca.

Znatno manji dio ispitanika globalno obrazovanje vidi kao povezivanje lokalnih problema sa globalnim procesima, što ukazuje na to da je ova dimenzija koncepta manje prepoznata u odnosu na prethodne. Pored toga, prisutan je i određeni broj onih koji navode da nisu sigurni šta tačno ovaj pojam znači, što sugeriše da, uprkos dominantno jasnim stavovima, globalno obrazovanje i dalje nije u potpunosti razumljiv koncept za sve mlade.

Najmanji udio ispitanika opredijelio se za opciju „nešto drugo“, što dodatno potvrđuje da su ponuđeni odgovori u velikoj mjeri obuhvatili načine na koje mladi razumiju ovaj pojam.

Ukupno posmatrano, rezultati ukazuju na to da među mladima preovlađuje relativno razvijeno i sadržajno bogato razumijevanje globalnog obrazovanja, ali i da postoji prostor za njegovo dodatno pojašnjavanje i približavanje.

3.2. Percepcija povezanosti regiona sa globalnim kontekstom

Grafikon 3. Procjena povezanosti regiona sa globalnim svijetom

Percepcija povezanosti regiona sa globalnim svijetom među ispitanicima je relativno ujednačena, uz blagu dominaciju umjerenijih stavova i izostanak izrazito jednoglasnog mišljenja.

Najveći dio ispitanika smatra da je region u kojem žive umjereno povezan sa globalnim dešavanjima, što ukazuje na preovlađujući stav da ta povezanost postoji, ali nije potpuna niti posebno intenzivna. Uz to, značajan dio ispitanika ocjenjuje da je ta povezanost slaba, što dodatno potvrđuje da među mladima postoji određena rezervisanost kada je u pitanju stepen uključenosti regiona u šire globalne tokove.

S druge strane, manji, ali ne zanemarljiv dio ispitanika smatra da je region veoma povezan sa globalnim svijetom, dok još manji broj ide korak dalje i vidi ga kao potpuno integrisani dio globalnog sistema. Ovi nalazi ukazuju na postojanje različitih perspektiva, od onih koji region doživljavaju kao periferno uključen, do onih koji ga vide kao aktivnog učesnika globalnih procesa.

Grafikon 3.1. Procjena povezanosti ljudi i događaja u regionu sa globalnim svijetom.

Ukupno posmatrano, rezultati sugerišu da među mladima preovlađuje umjeren pogled na povezanost sa globalnim svijetom, uz istovremeno prisustvo podijeljenih mišljenja koja ukazuju na neujednačeno iskustvo i razumijevanje globalne integrisanosti regiona.

3.3. Percepcija uticaja globalnih događaja na lokalnu zajednicu

U cilju dubljeg razumijevanja odnosa između globalnog i lokalnog nivoa, ispitanici su iznosili stavove o uticaju globalnih dešavanja na njihovu neposrednu društvenu sredinu.

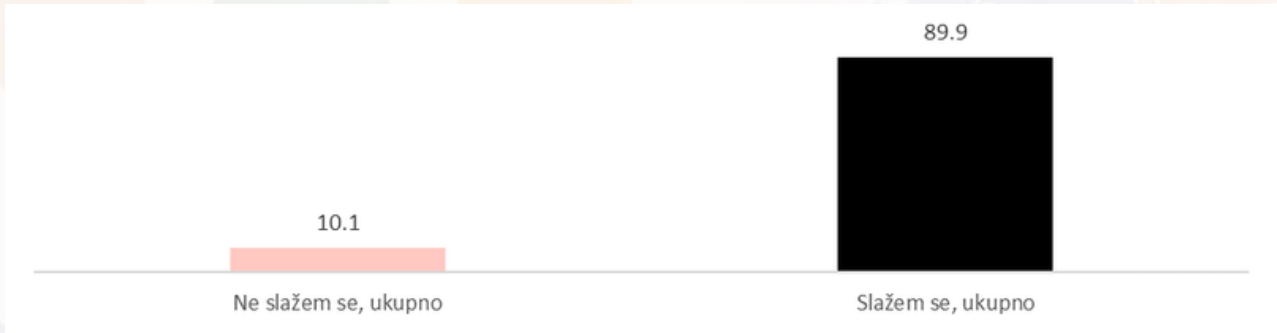

Grafikon 4. Stavovi o uticaju globalnih događaja na lokalnu zajednicu

Stavovi ispitanika po ovom pitanju pokazuju vrlo visok nivo saglasnosti sa tvrdnjom da globalni događaji imaju uticaj na lokalnu zajednicu, uz minimalno prisustvo suprotnih mišljenja.

Velika većina ispitanika izražava slaganje sa ovom tvrdnjom, pri čemu više od polovine navodi da se uglavnom slaže, dok dodatno značajan dio ističe da se u potpunosti slaže. Ovakva raspodjela odgovora ukazuje na snažno prepoznatu vezu između globalnih dešavanja i lokalnog konteksta, odnosno na izraženu svijest o međuzavisnosti različitih nivoa društvene stvarnosti.

Nasuprot tome, manji dio ispitanika izražava neslaganje, pri čemu je udio onih koji se uopšte ne slažu zanemarljiv. Ovo sugeriše da su stavovi koji negiraju uticaj globalnih procesa na lokalnu zajednicu prisutni, ali ostaju na nivou izuzetka.

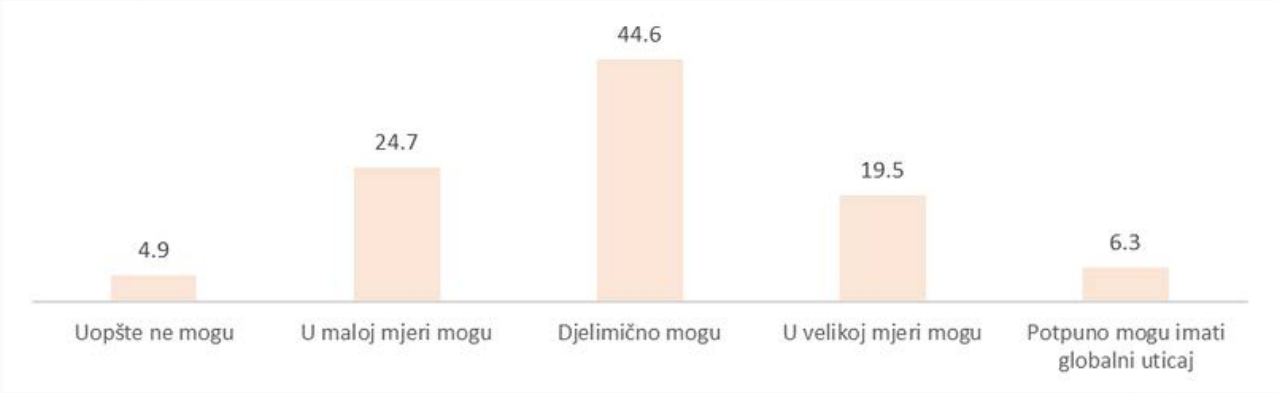

Grafikon 4.1. Intenzitet slaganja sa tvrdnjom o uticaju globalnih događaja

Ukupno posmatrano, rezultati jasno ukazuju na to da među mladima dominira uvjerenje da globalni događaji imaju konkretne i prepoznatljive posljedice na lokalno okruženje, što dodatno potvrđuje njihovu svijest o povezanosti savremenog svijeta.

3.4. Percepcija uticaja lokalnih inicijativa na globalne promjene

U okviru ovog segmenta ispitivani su stavovi mladih o mogućnosti da lokalne akcije i inicijative doprinesu globalnim društvenim promjenama.

Grafikon 5. Procjena uticaja lokalnih inicijativa na globalne promjene

Odgovori ispitanika ukazuju na preovlađujuće uvjerenje da lokalne akcije i inicijative mogu doprinijeti globalnim promjenama, ali uz izraženu dozu opreza u procjeni stvarnog dometa tog uticaja.

Najveći dio ispitanika smatra da lokalne inicijative mogu imati djelimičan uticaj, što upućuje na umjereno optimističan stav, prisutno je uvjerenje da veza postoji, ali da njen efekat nije uvijek snažan ili direktan. Uz to, značajan dio ispitanika ocjenjuje da je taj uticaj moguć samo u manjoj mjeri, što dodatno naglašava određenu rezervisanost i oprez u procjeni realne snage lokalnog djelovanja na globalnom nivou.

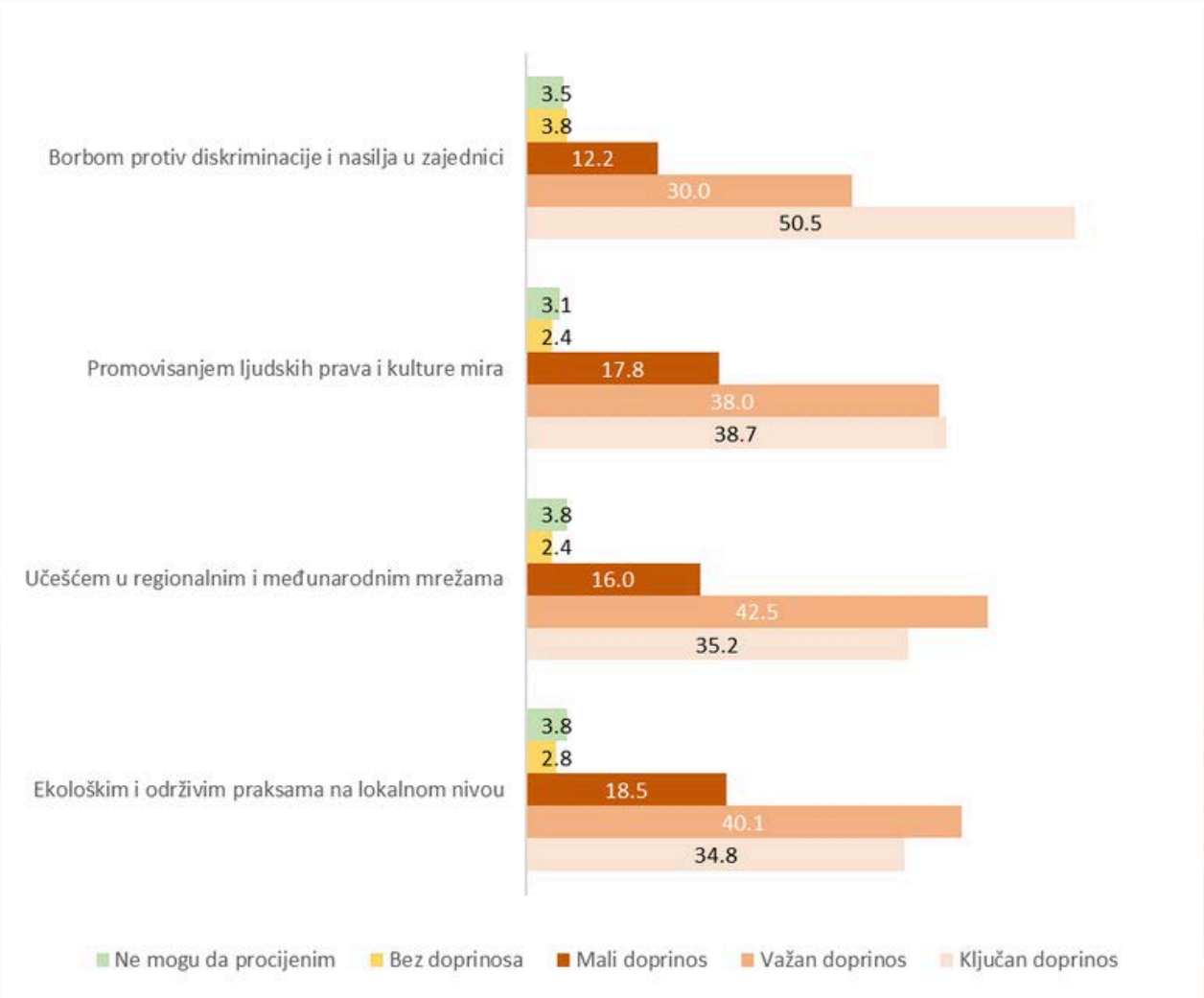
S druge strane, manji, ali značajan dio ispitanika prepoznaje snažniji potencijal lokalnih inicijativa, navodeći da one mogu imati veliki, pa čak i potpuni globalni uticaj. Iako ove stavove dijeli manji broj mladih, njihovo prisustvo ukazuje na postojanje izraženijeg optimizma i vjere u značaj angažmana na lokalnom nivou.

Istovremeno, relativno mali dio ispitanika smatra da lokalne akcije uopšte ne mogu uticati na globalne promjene, što sugeriše da je potpuno negiranje ove veze prisutno, ali ne i dominantno.

Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da među mladima postoji svijest o mogućoj povezanosti lokalnog i globalnog djelovanja, ali da preovlađuje umjeren stav, u kojem se potencijal lokalnih inicijativa prepoznaje, ali se ne doživljava kao presudan ili univerzalno snažan.

3.5. Percepcija načina doprinosa lokalnih inicijativa globalnim promjenama

U ovom segmentu istraživanja ispitanici su procjenjivali na koje načine lokalne inicijative mogu doprinijeti globalnim pozitivnim promjenama.

Grafikon 6. Procjena načina doprinosa lokalnih inicijativa globalnim promjenama

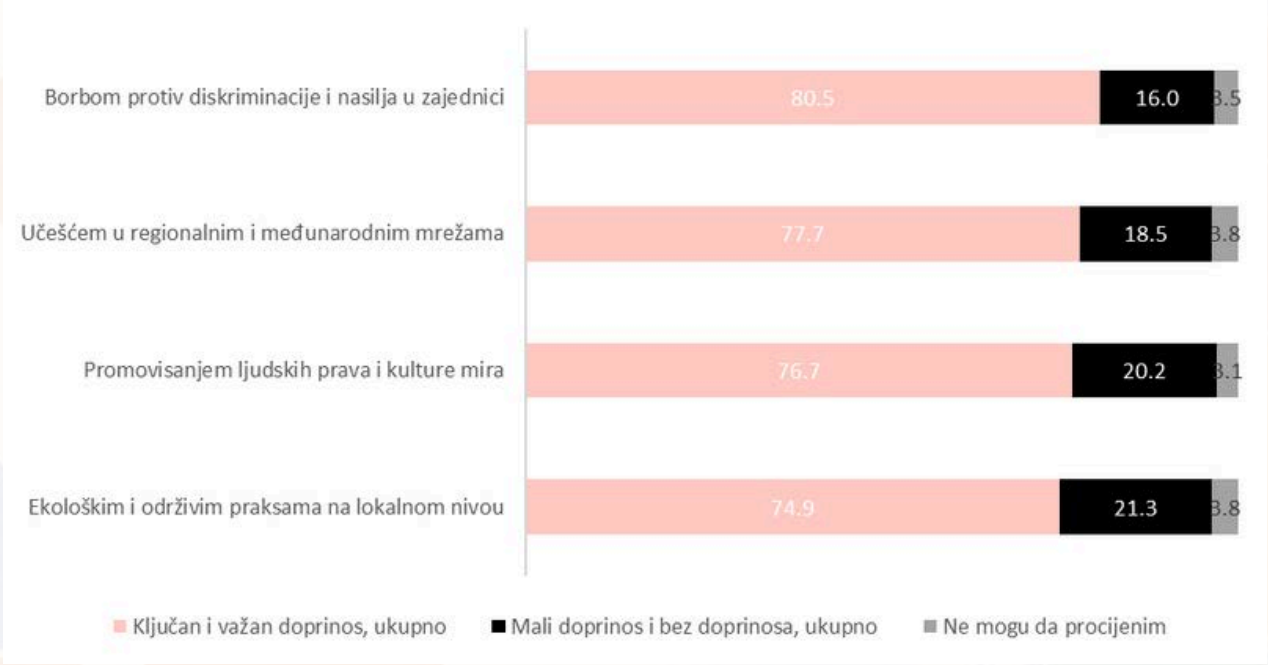
Rezultati ukazuju na široko rasprostranjeno uvjerenje da različiti oblici lokalnog djelovanja mogu imati značajan doprinos globalnim pozitivnim promjenama, pri čemu se pojedini vidovi angažmana izdvajaju kao posebno važni.

Najizraženiju podršku dobija borba protiv diskriminacije i nasilja u zajednici, gdje više od polovine ispitanika ovaj vid djelovanja vidi kao ključan doprinos, dok dodatni značajan dio smatra da je riječ o važnom doprinosu. Ovakav nalaz ukazuje na snažno prepoznavanje društvenih i vrijednosnih pitanja kao osnove za šire globalne promjene.

Sličan obrazac, iako nešto umjereniji, prisutan je i kod promovisanja ljudskih prava i kulture mira. Veliki dio ispitanika ovaj aspekt vidi kao ključan ili važan, što potvrđuje da se vrijednosno usmjerene inicijative percipiraju kao značajan mehanizam uticaja sa lokalnog na globalni nivo.

Učešće u regionalnim i međunarodnim mrežama, kao i primjena ekoloških i održivih praksi na lokalnom nivou, takođe su visoko vrednovani. U oba slučaja dominiraju stavovi da je njihov doprinos važan ili ključan, pri čemu se može primijetiti da ispitanici nešto češće ove aktivnosti svrstavaju u kategoriju „važnog“ nego „ključnog“ doprinosa. To može ukazivati na percepciju da su ovi oblici djelovanja značajni, ali možda manje direktni u svom globalnom efektu u poređenju sa društveno angažovanim inicijativama.

U svim ponuđenim opcijama, udio ispitanika koji smatraju da je doprinos mali ili da ne postoji ostaje relativno nizak, dok je broj onih koji ne mogu da procijene takođe ograničen.

Grafikon 6.1. Intenzitet procjene doprinosa različitih lokalnih inicijativa

Ukupno posmatrano, rezultati jasno pokazuju da među mladima postoji razvijena svijest o različitim putevima kroz koje lokalne inicijative mogu doprinijeti globalnim promjenama, uz posebno isticanje društvene pravde, ljudskih prava i borbe protiv nasilja kao najznačajnijih oblasti djelovanja.

3.6. Društveni stavovi, vrijednosne orijentacije i međugrupni odnosi mladih

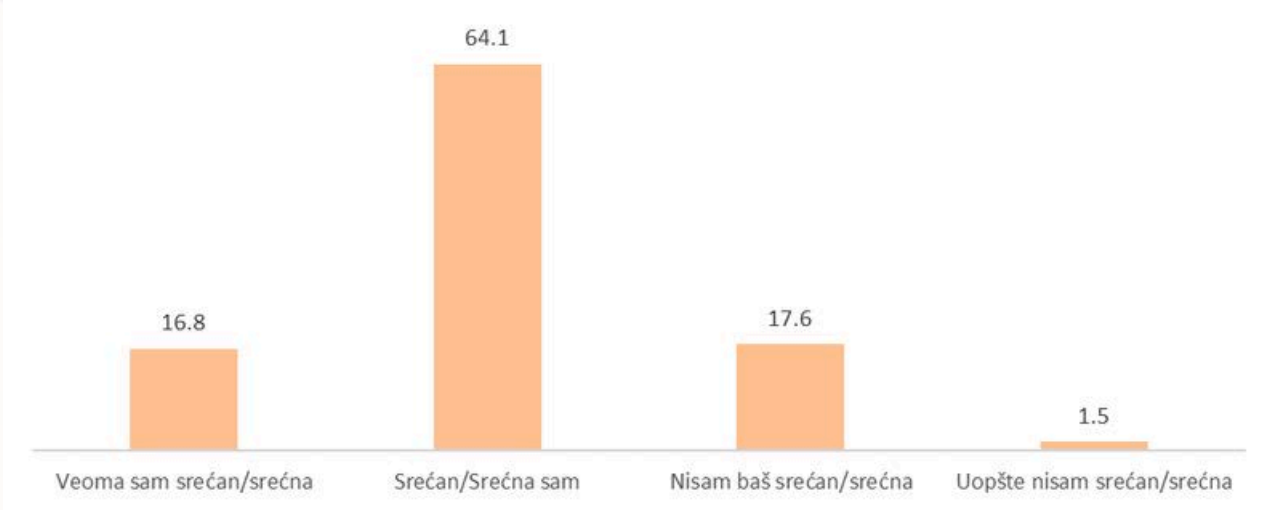
Drugi segment istraživanja usmjeren je na ispitivanje stavova, percepcija i vrijednosnih orijentacija mladih u vezi sa društvenim, političkim i međugrupnim odnosima u regionu Zapadnog Balkana. Za razliku od prethodnog dijela, koji je bio fokusiran na koncept globalnog obrazovanja i povezanost lokalnog i globalnog konteksta, ovaj segment obuhvata širi spektar društvenih tema, uključujući subjektivni doživljaj sreće, međuljudsko povjerenje, moralne stavove, osjećaj kontrole nad sopstvenim životom, političku zainteresovanost, kao i percepcije međuetničkih odnosa i nasljeđa ratnih sukoba iz devedesetih godina.

Posebna pažnja posvećena je razumijevanju procesa pomirenja u regionu, uključujući procjenu njegovog stepena ostvarenosti, ključne prepreke njegovoj realizaciji, kao i ulogu različitih društvenih aktera u tom procesu. U tom smislu, ovaj segment ne istražuje samo individualne stavove, već i šire obrasce kolektivnih percepcija koji oblikuju odnos mladih prema prošlosti i savremenim društvenim procesima.

Ukupno posmatrano, ovaj segment pruža uvid u dominantne obrasce mišljenja i vrijednosne orijentacije mladih, kao i u način na koji oni interpretiraju složene društvene procese u svom neposrednom i širem regionalnom okruženju.

3.6.1. Subjektivni doživljaj sreće i životnog zadovoljstva

U okviru ovog segmenta ispitivan je subjektivni doživljaj sreće i opšteg životnog zadovoljstva među mladima.

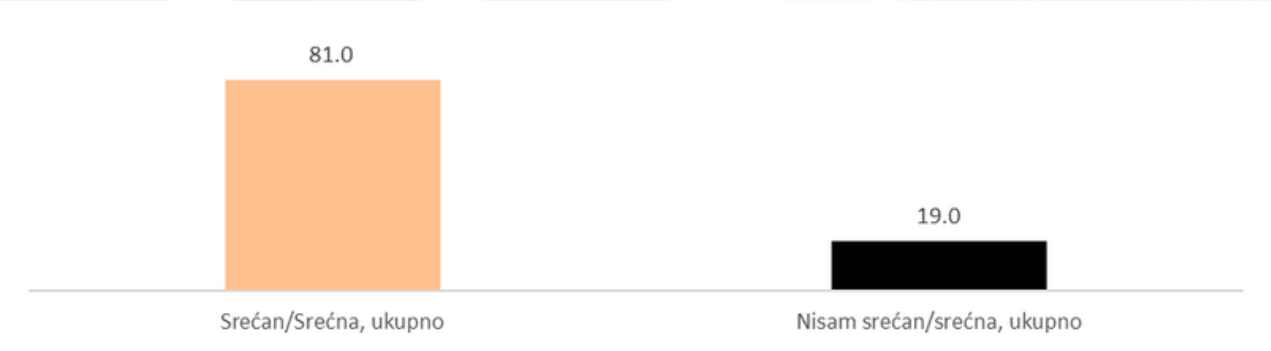

Grafikon 7. Procjena ličnog osjećaja sreće

Odgovori ispitanika na ovo pitanje ukazuju na pretežno pozitivan doživljaj sopstvenog životnog zadovoljstva, uz relativno nizak nivo izraženog nezadovoljstva.

Najveći dio ispitanika opisuje sebe kao srećne, dok dodatni značajan dio navodi da su veoma srećni. Posmatrano zajedno, jasno se uočava da velika većina mladih ima pozitivan odnos prema sopstvenom životu i opštem osjećaju lične dobrobiti.

S druge strane, manji dio ispitanika navodi da nisu baš srećni, što ukazuje na postojanje određenog nivoa nezadovoljstva ili ambivalentnosti, ali bez dominantnog negativnog tona. Udio onih koji za sebe kažu da uopšte nisu srećni ostaje vrlo nizak, što dodatno potvrđuje da su izraženo negativni stavovi prisutni samo kod manjeg broja ispitanika.

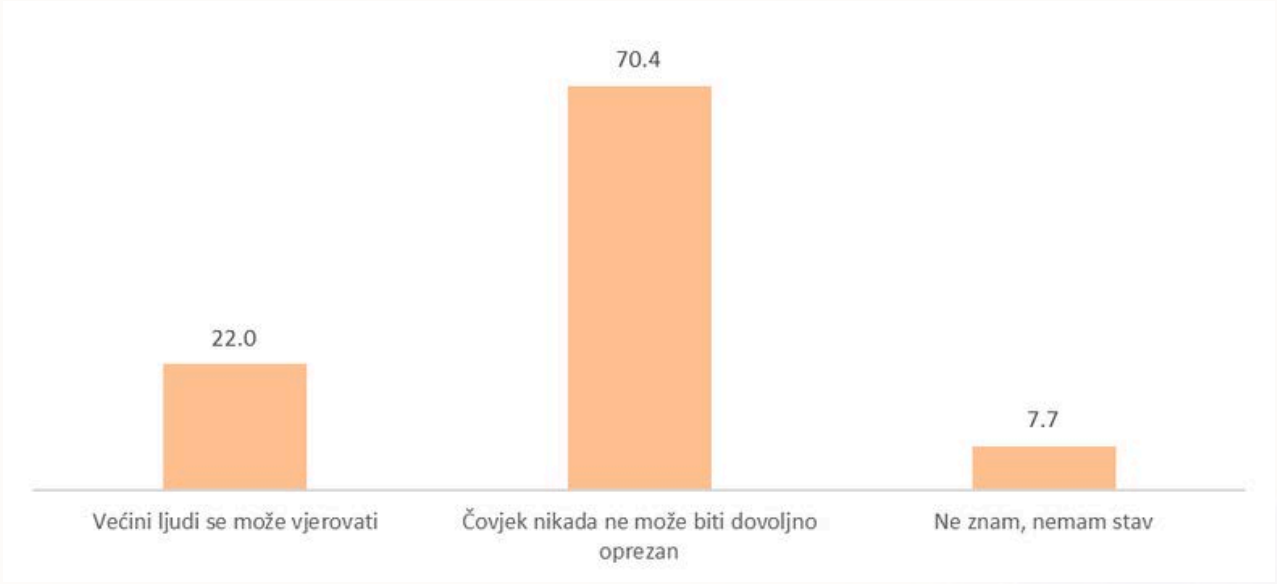

Grafikon 7.1. Intenzitet procjene lične sreće

Ukupno posmatrano, rezultati sugerišu da među mladima preovlađuje pozitivan subjektivni doživljaj sreće, uz ograničeno prisustvo nezadovoljstva, koje ne narušava opštu sliku dominantno pozitivnog raspoloženja.

3.6.2. Međuljudsko povjerenje i percepcija drugih

U okviru ovog segmenta ispitivani su stavovi mladih o međuljudskom povjerenju, odnosno njihov opšti odnos prema drugim ljudima.

Grafikon 8. Procjena nivoa povjerenja u druge ljude

Odgovori ispitanika ukazuju na izraženu rezervisanost i oprez u percepciji međuljudskog povjerenja.

Dominantan stav među ispitanicima jeste da čovjek nikada ne može biti dovoljno oprezan u odnosu prema drugima. Velika većina mladih priklanja se ovom mišljenju, što sugeriše da preovlađuje oprezan, pa i donekle nepovjerljiv pogled na međuljudske odnose.

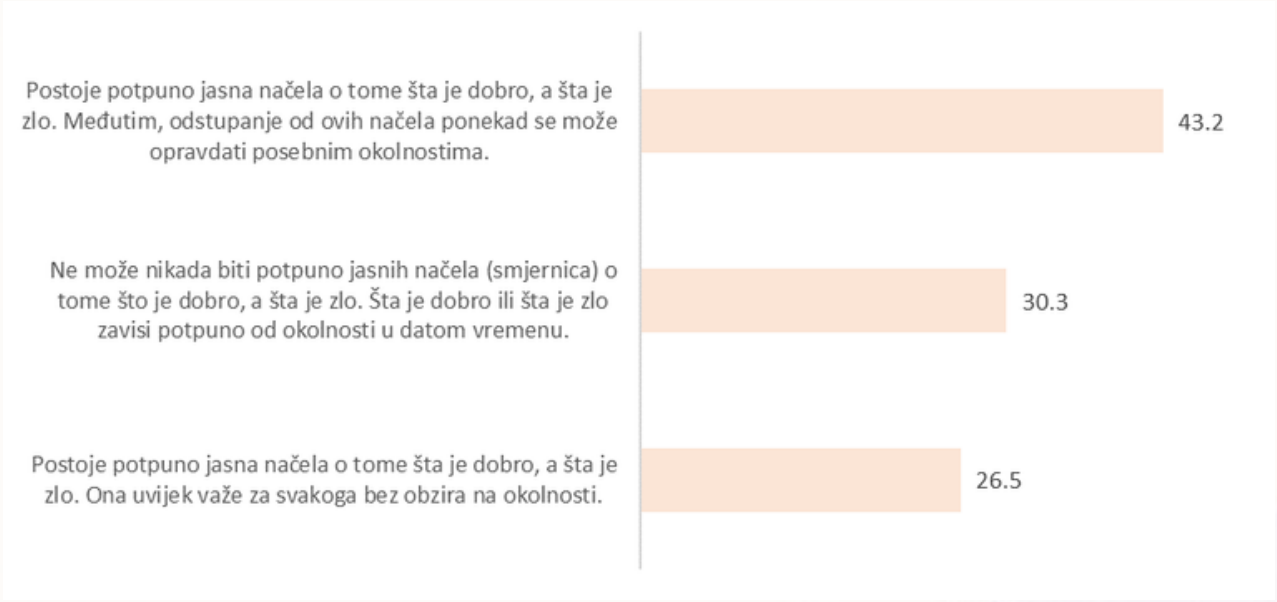
Nasuprot tome, znatno manji dio ispitanika smatra da se većini ljudi može vjerovati. Ovaj nalaz ukazuje da je povjerenje prisutno, ali ostaje u manjini u odnosu na oprez koji dominira među mladima.

Pored toga, manji broj ispitanika navodi da nema jasan stav po ovom pitanju, što može ukazivati na određenu nesigurnost ili nedovoljno formirano mišljenje o ovoj temi.

Ukupno posmatrano, rezultati jasno pokazuju da među mladima preovlađuje stav opreza u odnosu prema drugim ljudima, dok je generalizovano povjerenje znatno slabije zastupljeno.

3.6.3. Moralni stavovi i razumijevanje dobra i zla

U ovom segmentu ispitivani su stavovi mladih o moralnim vrijednostima, odnosno način na koji razumiju pojmove dobra i zla.

Grafikon 9. Dominantni moralni stavovi o dobru i zlu

Odgovori ispitanika ukazuju na preovlađujuće nijansiran i kontekstualan pristup razumijevanju dobra i zla, uz istovremeno prisustvo i čvršćih, ali i relativističkih stavova.

Najveći dio ispitanika opredjeljuje se za stav da postoje jasna načela o tome šta je dobro, a šta zlo, ali da se u određenim situacijama može opravdati odstupanje od njih. Ovakav rezultat sugeriše da među mladima dominira umjeren i fleksibilan pogled na moral, u kojem se univerzalne vrijednosti prepoznaju, ali se njihova primjena ne posmatra kao apsolutna i nepromjenljiva u svim okolnostima.

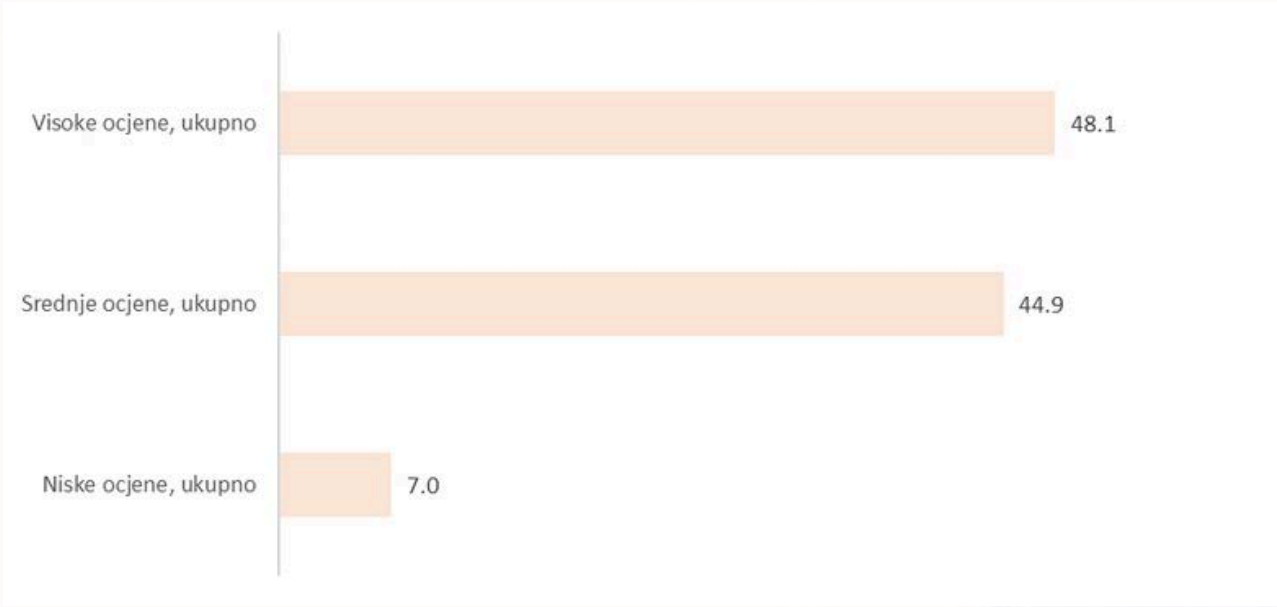
Značajan dio ispitanika smatra da ne mogu postojati potpuno jasna načela, te da procjena dobra i zla zavisi od konkretnih okolnosti i vremena. Ovaj nalaz ukazuje na prisustvo relativističkog pristupa, u kojem se moralne vrijednosti tumače kroz prizmu konteksta i situacije.

S druge strane, nešto manji, ali i dalje primjetan dio ispitanika vjeruje da postoje univerzalna i nepromjenljiva načela koja važe uvijek i za svakoga, bez obzira na okolnosti. Ovakav stav odražava čvršći i principijelniji pogled na moralne norme.

Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da među mladima preovlađuje balansiran pristup moralnim pitanjima, koji kombinuje vjeru u postojanje opštih načela sa spremnošću da se ona prilagode specifičnim situacijama, dok su strogi apsolutizam i potpuni relativizam prisutni u manjoj mjeri.

3.6.4. Percepcija lične kontrole i slobode izbora

U ovom segmentu ispitivan je subjektivni osjećaj kontrole nad sopstvenim životom, odnosno percepcija slobode izbora i uticaja na lične životne tokove.

Grafikon 10. Procjena lične kontrole i slobode izbora

Rezultati ukazuju na relativno visok nivo percipirane lične kontrole nad sopstvenim životom, uz jasno uočljiv naglasak na srednje i više ocjene.

Gotovo polovina ispitanika svrstava se u grupu onih koji procjenjuju da imaju visok stepen slobode izbora i kontrole, što sugeriše da značajan dio mladih sebe vidi kao aktivne aktere sopstvenog života, sa izraženim osjećajem uticaja na sopstvene odluke i životne tokove. Uz to, vrlo blizu po zastupljenosti nalazi se i grupa ispitanika sa srednjim ocjenama, što ukazuje na umjereniji, ali i dalje prisutan osjećaj kontrole, gdje se lični uticaj prepoznaje, ali ne u potpunosti.

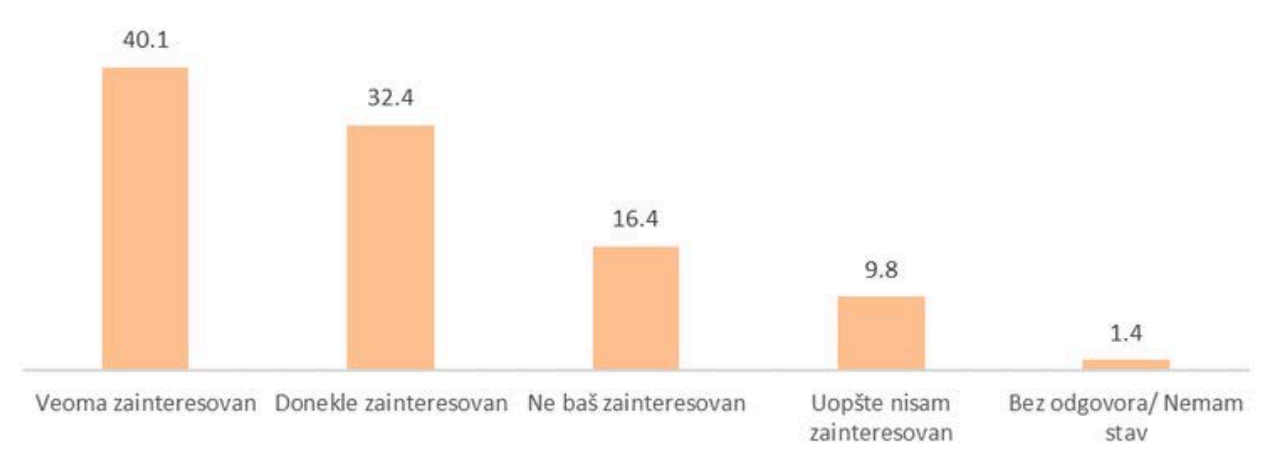
Nasuprot tome, mali dio ispitanika procjenjuje da ima nizak nivo kontrole nad sopstvenim životom. Ovaj nalaz pokazuje da su stavovi koji odražavaju osjećaj nemoći ili odsustva uticaja relativno rijetki među mladima.

Posmatrano detaljnije, raspodjela odgovora pokazuje postepeni rast ka višim vrijednostima skale, sa izraženijom koncentracijom u gornjem dijelu, naročito oko viših srednjih i visokih ocjena. To dodatno potvrđuje tendenciju ka pozitivnijem doživljaju lične autonomije.

Ukupno posmatrano, rezultati sugerišu da među mladima preovlađuje uvjerenje da u značajnoj mjeri imaju kontrolu nad sopstvenim životom, pri čemu dominira kombinacija umjerenog i visokog osjećaja lične slobode izbora.

3.6.5 Političko interesovanje mladih

U ovom segmentu ispitivan je nivo interesovanja mladih za politiku i politička pitanja, kao važan indikator njihove društvene angažovanosti i informisanosti.

Grafikon 11. Procjena nivoa političkog interesovanja

Odgovori ispitanika ukazuju na izražen, ali diferenciran nivo interesovanja za politiku i politička pitanja među mladima.

Najveći dio ispitanika navodi da je veoma zainteresovan za politiku, dok dodatni značajan dio izražava da je donekle zainteresovan. Posmatrano zajedno, može se zaključiti da dominantna većina mladih pokazuje makar određeni nivo interesovanja za politička dešavanja, pri čemu je kod značajnog broja to interesovanje i izrazito naglašeno.

S druge strane, manji dio ispitanika navodi da nije baš zainteresovan za politiku, dok još manji procenat uopšte ne pokazuje interesovanje za ovu oblast. Ovi nalazi ukazuju na postojanje određene apatične ili distancirane grupe, ali bez preovladavanja u ukupnoj strukturi odgovora.

Veoma mali broj ispitanika nije dao stav ili je ostao bez odgovora, što dodatno sugeriše da je većina ispitanika imala jasno formiran odnos prema ovoj temi.

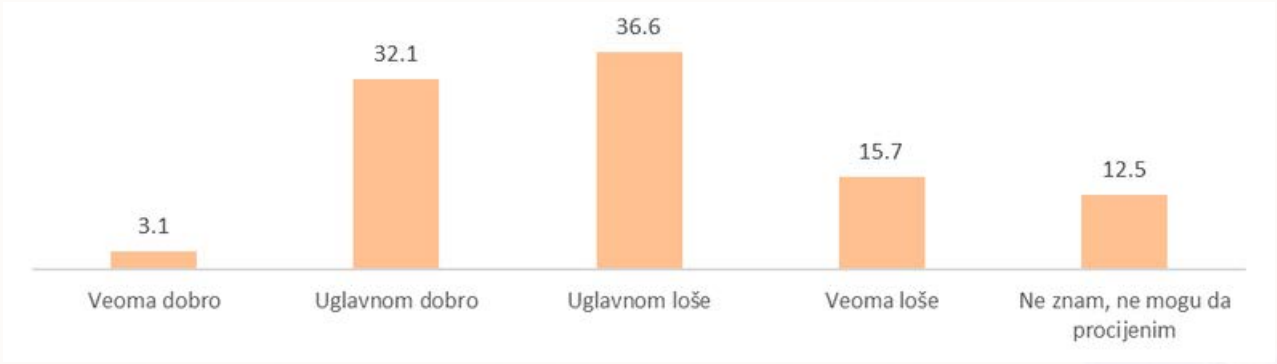

Grafikon 11.1 Procjena nivoa političkog interesovanja

Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da među mladima preovlađuje relativno visok nivo političkog interesovanja, uz izraženu polarizaciju između onih koji su snažno zainteresovani i onih koji pokazuju niži nivo ili odsustvo interesovanja.

3.6.6 Percepcija međuetničkih odnosa u zemlji

U ovom segmentu ispitivane su procjene mladih o stanju međuetničkih odnosa u njihovoj zemlji, kao važnom aspektu društvene kohezije i stabilnosti.

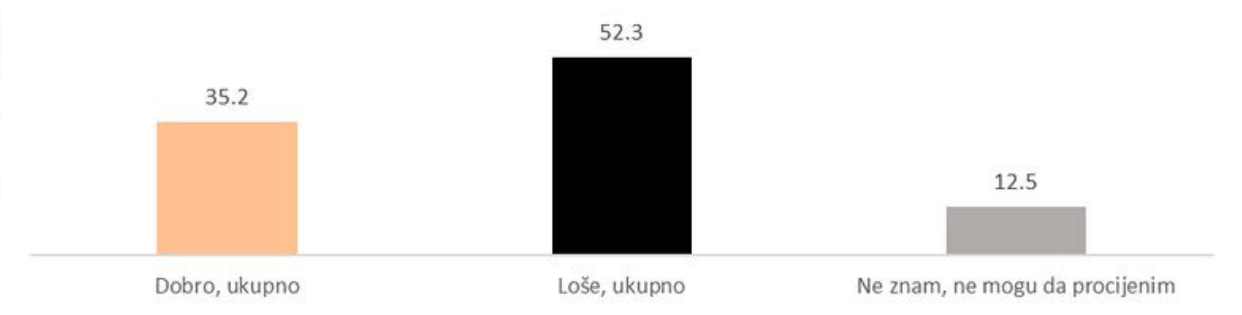
Grafikon 12. Procjena stanja međuetničkih odnosa u zemlji

Ocjene ispitanika ukazuju na izraženu polarizaciju stavova, uz blagu dominaciju negativnijih procjena i značajan nivo nesigurnosti.

Najveći dio ispitanika smatra da su međuetnički odnosi uglavnom loši, dok dodatni dio ocjenjuje da su veoma loši. Ovakva struktura odgovora sugeriše da preovlađuje percepcija postojanja problema u međuetničkim odnosima, pri čemu se češće naglašava njihova problematičnost nego stabilnost ili harmonija.

S druge strane, značajan dio ispitanika ocjenjuje da su odnosi uglavnom dobri, dok mali procenat smatra da su veoma dobri. Ovi odgovori ukazuju na postojanje i pozitivnih percepcija, ali one ne dominiraju u ukupnoj slici.

Pored toga, prisutan je i relativno visok udio ispitanika koji navode da ne znaju ili ne mogu da procijene stanje međuetničkih odnosa, što može ukazivati na distanciranost od teme ili nedostatak direktnog iskustva i informisanosti.

Grafikon 12.1. Intenzitet procjene međuetničkih odnosa

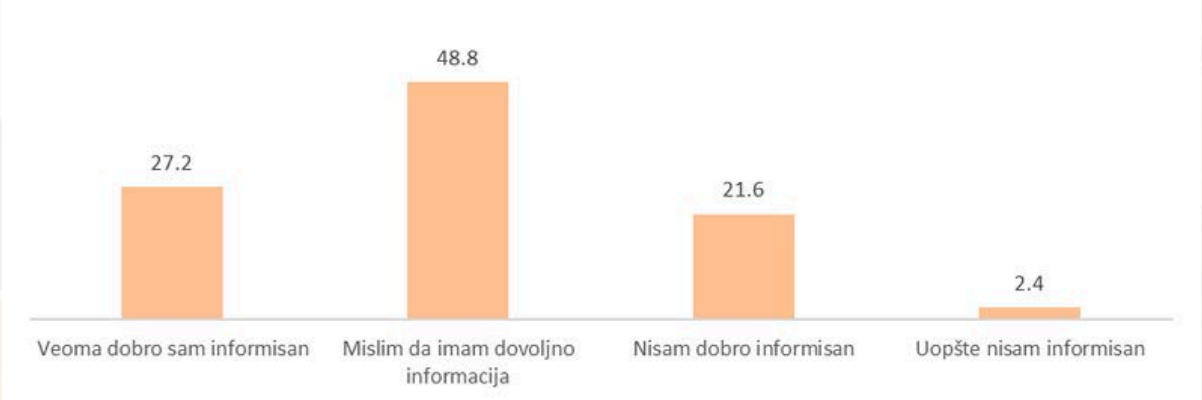
Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da među mladima preovlađuje kritičniji pogled na međuetničke odnose, uz istovremeno prisustvo umjereno pozitivnih stavova i izražene neodlučnosti kod manjeg, ali značajnog dijela ispitanika.

3.6.7 Informisanost o ratovima devedesetih godina

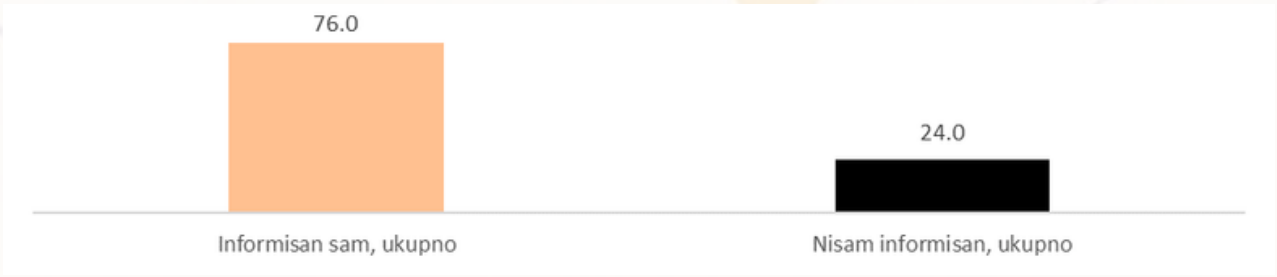
U ovom segmentu ispitivan je nivo informisanosti mladih o ratovima koji su obilježili prostor bivše Jugoslavije tokom devedesetih godina, kao važnom elementu razumijevanja savremenih društvenih odnosa u regionu. Odgovori ispitanika ukazuju na dominantan osjećaj srednjeg do visokog nivoa informisanosti o ovim događajima, uz prisustvo manjeg, ali značajnog udjela onih koji se ne osjećaju dovoljno informisano.

Najveći dio ispitanika smatra da ima dovoljno informacija o ovim događajima, što ukazuje na preovlađujuću procjenu da posjeduju osnovni, ali zadovoljavajući nivo znanja o ovoj temi. Dodatno, značajan dio ispitanika navodi da je veoma dobro informisan, što sugeriše da kod jednog dijela mladih postoji izraženiji stepen upoznatosti i interesovanja za istorijske događaje ovog perioda.

S druge strane, manji dio ispitanika navodi da nije dobro informisan, dok je vrlo mali procenat onih koji uopšte nemaju informacije o ovim ratovima. Ovi nalazi ukazuju da nedostatak informisanosti postoji, ali nije dominantan obrazac među ispitanicima.

Grafikon 13. Procjena nivoa informisanosti o ratovima devedesetih

Grafikon 13.1. Intenzitet procjene informisanosti o ratovima devedesetih

Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da među mladima preovlađuje osjećaj da posjeduju barem osnovni nivo informisanosti o ratovima devedesetih, uz relativno snažno prisustvo onih koji se procjenjuju kao veoma dobro informisani, dok je izražena neinformisanost prisutna u manjoj mjeri.

3.6.8 Interesovanje za informisanje o ratovima devedesetih

U ovom segmentu ispitivano je u kojoj mjeri su mladi pokazivali interesovanje da se dodatno informišu o ratnim dešavanjima iz devedesetih godina.

Grafikon 14. Interesovanje za informisanje o ratovima devedesetih

Odgovori ispitanika ukazuju na izraženo interesovanje mladih za ratna dešavanja iz devedesetih godina, uz različite izvore i intenzitet tog interesovanja.

Najveći dio ispitanika navodi da je imao interesovanje za ove događaje, što sugeriše da je kod većine prisutna aktivna radoznalost i spremnost da se o ovoj temi samostalno informišu. Ovaj nalaz ukazuje da ratni događaji iz tog perioda i dalje predstavljaju temu koja privlači pažnju značajnog dijela mladih.

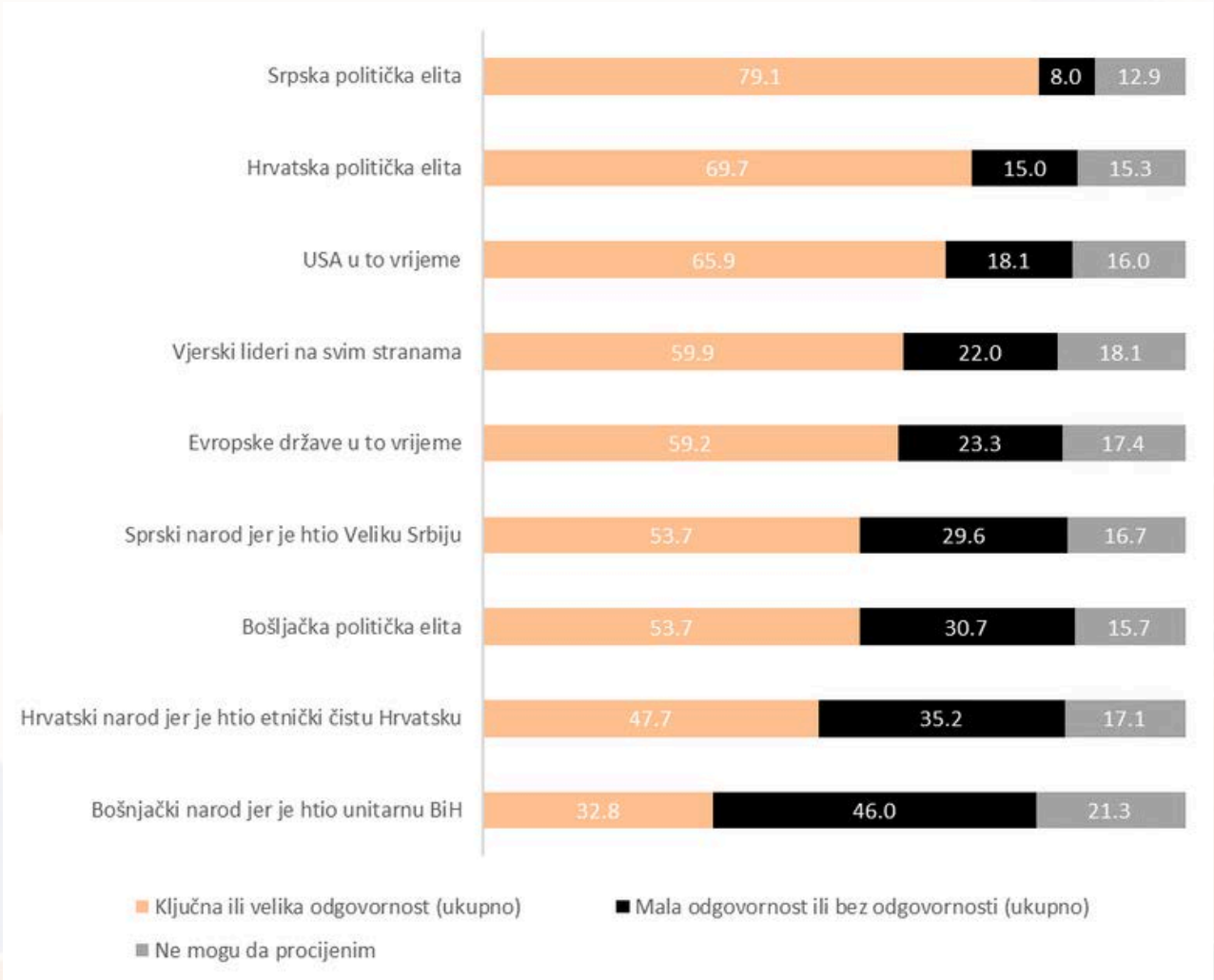
Dodatno, značajan dio ispitanika navodi da lično nije pokazivao interesovanje, ali da su o tim događajima informisani kroz razgovore sa starijima koji često o tome govore. Ova grupa ukazuje na važnu ulogu porodične i međugeneracijske komunikacije u prenošenju znanja i formiranju stavova o prošlosti.

S druge strane, manji dio ispitanika navodi da ih ti ratovi uopšte ne zanimaju, što pokazuje da postoji i određeni nivo distanciranosti ili nezainteresovanosti za ovu temu, ali on ne dominira u ukupnoj strukturi odgovora.

Ukupno posmatrano, rezultati sugerišu da među mladima preovlađuje interesovanje za ratna dešavanja iz devedesetih, bilo kroz ličnu motivaciju ili posredovano informisanje kroz porodični i društveni kontekst.

3.6.9 Percepcija odgovornosti za ratna dešavanja devedesetih

U ovom segmentu ispitivane su percepcije mladih o odgovornosti različitih aktera za ratna dešavanja iz devedesetih godina.

Grafikon 15. Procjena odgovornosti aktera za ratna dešavanja devedesetih

Odgovori ispitanika ukazuju na izražen diferenciran, ali relativno stabilan obrazac pripisivanja odgovornosti, pri čemu se posebno izdvaja značaj političkih elita kao ključnih aktera.

Najizraženiji nivo odgovornosti pripisuje se srpskoj političkoj eliti, pri čemu velika većina ispitanika smatra da ona snosi ključnu ili veliku odgovornost za ratna dešavanja. Sličan, iako nešto blaži obrazac prisutan je i u procjeni odgovornosti hrvatske političke elite, gdje takođe dominira stav o visokom stepenu odgovornosti. Ovi nalazi ukazuju na to da se politički akteri percipiraju kao centralni nosioci odgovornosti u ratnim procesima.

Značajan nivo odgovornosti pripisuje se i američkoj administraciji iz tog perioda, kao i vjerskim liderima na svim stranama, što sugeriše da ispitanici u određenoj mjeri prepoznaju i širi međunarodni i društveni kontekst kao relevantan za razumijevanje ratnih dešavanja.

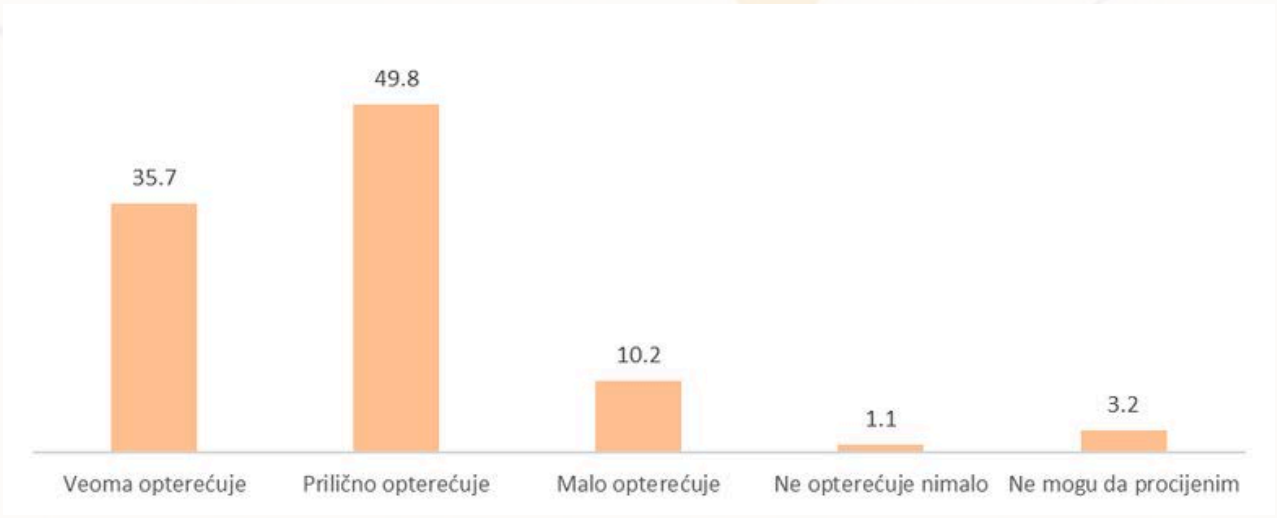
Kada je riječ o narodima, stavovi su umjereniji i izraženije podijeljeni. Srpski i hrvatski narod se u značajnoj mjeri percipiraju kao odgovorni, ali uz veći udio ispitanika koji im pripisuje manju odgovornost ili je uopšte ne prepoznaje. Kod bošnjačkog naroda ovaj obrazac je još izraženiji, pri čemu je udio onih koji mu pripisuju ključnu ili veliku odgovornost znatno manji, dok značajan dio ispitanika ovaj narod svrstava u kategoriju male ili nepostojeće odgovornosti, uz relativno visok procenat neodlučnih odgovora.

Evropske države iz tog perioda takođe se percipiraju kao akteri koji snose značajan stepen odgovornosti, pri čemu dominira stav o njihovoj velikoj ili ključnoj ulozi.

Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da ispitanici najveću odgovornost za ratna dešavanja pripisuju političkim elitama i međunarodnim akterima, dok su stavovi o odgovornosti naroda složeniji i znatno više diferencirani, uz izraženije prisustvo umjerenijih procjena i neodlučnosti.

3.6.10 Percepcija uticaja ratne prošlosti na savremene odnose

U ovom segmentu ispitivano je u kojoj mjeri ratna prošlost iz devedesetih i dalje utiče na odnose među narodima i državama u regionu.

Grafikon 16. Procjena uticaja ratne prošlosti na savremene odnose

Odgovori ispitanika ukazuju na izražen konsenzus da ratna prošlost iz devedesetih i dalje ima značajan uticaj na savremene odnose u regionu.

Najveći dio ispitanika smatra da prošlost prilično opterećuje današnje odnose, dok dodatni značajan dio procjenjuje da je to opterećenje veoma izraženo. Posmatrano zajedno, jasno se uočava dominantan stav da istorijski događaji iz tog perioda i dalje predstavljaju važan faktor koji oblikuje međusobne odnose i otežava njihovu potpunu normalizaciju.

S druge strane, znatno manji dio ispitanika smatra da prošlost malo opterećuje odnose, dok je udio onih koji smatraju da ona uopšte ne predstavlja opterećenje gotovo zanemarljiv. Ovi nalazi ukazuju da je optimističniji pogled na prevazilaženje istorijskog nasljeđa prisutan, ali u vrlo ograničenoj mjeri.

Pored toga, mali broj ispitanika navodi da ne može da procijeni u kojoj mjeri prošlost utiče na današnje odnose, što sugeriše da je ova tema za većinu ispitanika dovoljno jasna i formirana u smislu ličnog stava.

Grafikon 16.1. Intenzitet procjene uticaja ratne prošlosti

Ukupno posmatrano, rezultati ukazuju da među mladima preovlađuje percepcija da prošlost iz devedesetih i dalje značajno opterećuje savremene odnose u regionu, uz vrlo ograničeno prisustvo stavova koji negiraju ili minimiziraju taj uticaj.

3.6.11 Stavovi mladih o procesu pomirenja u regionu

U ovom segmentu ispitivani su stavovi mladih o procesu pomirenja na prostoru Zapadnog Balkana, kao jednom od ključnih pitanja savremenih društvenih odnosa u regionu.

Grafikon 17. Stavovi o potrebi i ostvarenosti pomirenja

Odgovori ispitanika ukazuju na izraženu potrebu za pomirenjem u regionu, ali uz jasnu kritičku distinkciju između deklarativnog govora i stvarnih rezultata tog procesa.

Najveći dio ispitanika smatra da je pomirenje zaista potrebno, ali istovremeno naglašava da sama retorika o pomirenju nije dovoljna, već da je neophodno njegovo konkretno ostvarivanje u praksi. Ovaj stav ukazuje na preovlađujuću percepciju da se o pomirenju često govori na nivou diskursa, dok se njegova suštinska realizacija još uvijek ne doživljava kao završena ili u potpunosti ostvarena.

Dodatno, značajan dio ispitanika smatra da je o pomirenju potrebno i dalje govoriti, jer ga vide kao važan društveni cilj. Ovi odgovori, iako manje kritički u odnosu na prethodnu grupu, i dalje ukazuju na to da se pomirenje posmatra kao proces koji je aktivan i nedovršen.

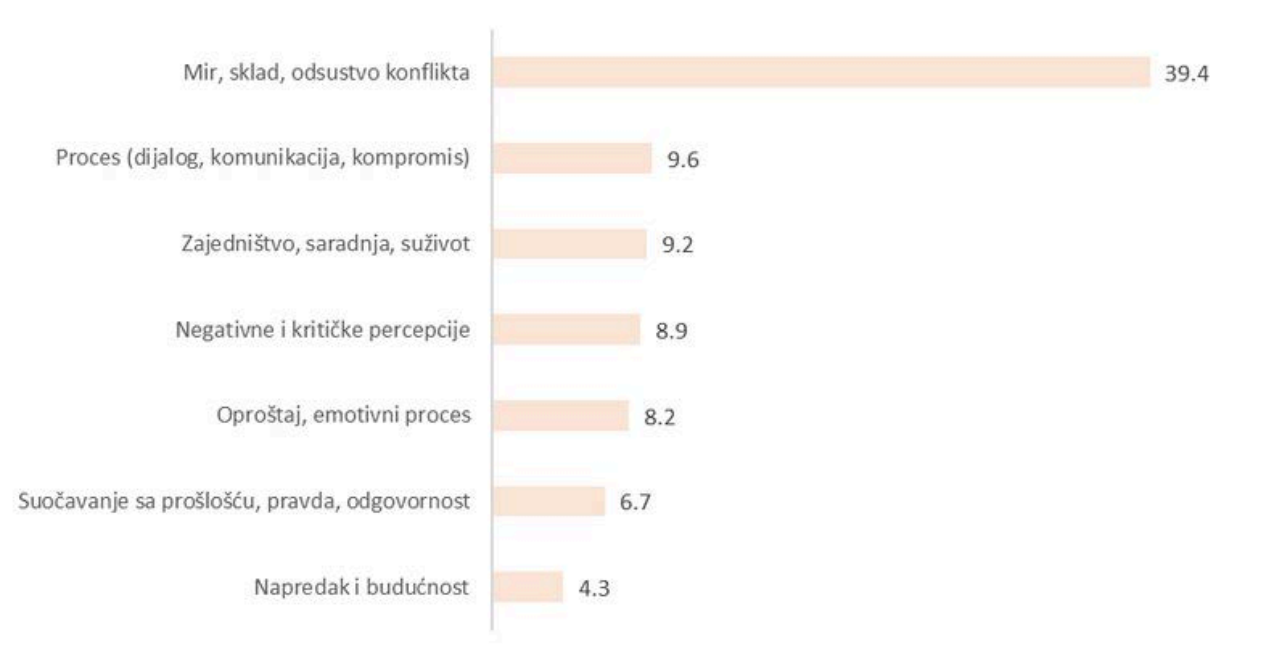
S druge strane, manji dio ispitanika izražava skeptičniji stav, smatrajući da do stvarnog pomirenja u doglednoj budućnosti neće doći, dok je još manji procenat onih koji smatraju da je priča o pomirenju bespotrebna ili da je ono već u potpunosti ostvareno. Ovi ekstremniji stavovi prisutni su u vrlo ograničenoj mjeri.

Pored toga, manji broj ispitanika navodi da nema jasan stav o ovom pitanju, što ukazuje na određeni nivo neodlučnosti, ali ne i dominantan obrazac.

Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da među mladima dominira stav da je pomirenje i dalje potrebno, ali da se ono ne može svesti na deklarativno pominjanje, već zahtijeva konkretne i suštinske društvene promjene.

3.6.12 Asocijacije mladih na pojam pomirenja

U ovom segmentu ispitivane su prve asocijacije mladih na pojam pomirenja, sa ciljem dubljeg razumijevanja načina na koji oni interpretiraju ovaj koncept.

Grafikon 18. Dominantne asocijacije na pojam pomirenja

Odgovori ispitanika ukazuju na to da se pojam pomirenja među mladima najčešće doživljava kroz prizmu mira i stabilnih odnosa, ali istovremeno obuhvata i širi spektar značenja koji uključuje procesne, vrijednosne i emocionalne dimenzije.

Najveći dio ispitanika pomirenje spontano povezuje sa mirom, skladom i odsustvom konflikta. Ovakva dominantna asocijacija ukazuje na to da se pomirenje prije svega vidi kao krajnji cilj – stanje u kojem su odnosi stabilizovani, bez tenzija i otvorenih sukoba.

Pored toga, značajan dio ispitanika pomirenje vezuje za procesne aspekte, poput dijaloga, komunikacije i kompromisa, kao i za zajedništvo, saradnju i suživot. Ovi odgovori sugerišu da se pomirenje ne posmatra samo kao konačno stanje, već i kao aktivan i kontinuiran proces koji podrazumijeva izgradnju odnosa i međusobno povezivanje.

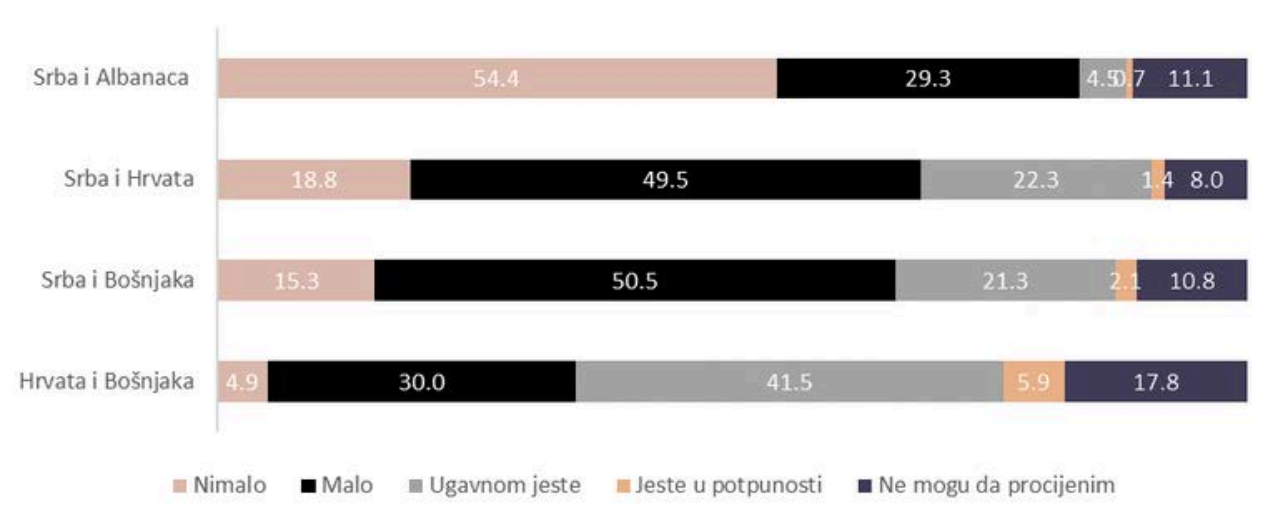
Manji, ali i dalje važan dio ispitanika naglašava emocionalnu dimenziju pomirenja, povezujući ga sa oproštajem i ličnim procesima prevazilaženja negativnih iskustava. U sličnoj mjeri prisutni su i odgovori koji pomirenje dovode u vezu sa suočavanjem sa prošlošću, pravdom i odgovornošću, što ukazuje na svijest o njegovoj dubljoj društvenoj i istorijskoj dimenziji.

Istovremeno, određeni dio ispitanika izražava negativne ili kritičke percepcije pomirenja, što pokazuje da ovaj pojam kod nekih izaziva skepsu, nepovjerenje ili osjećaj neostvarivosti. Najmanji dio ispitanika pomirenje povezuje sa napretkom i budućnošću, što može ukazivati na to da se ovaj koncept češće doživljava kroz sadašnje i prošle odnose nego kao jasno usmjeren ka budućnosti.

Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da mladi pomirenje najčešće razumiju kao stanje mira, ali ga istovremeno prepoznaju i kao složen proces koji uključuje odnose među ljudima, komunikaciju, emocionalne aspekte i suočavanje sa prošlošću, uz prisustvo određenog nivoa kritičkog odmaka.

3.6.13 Percepcija stepena ostvarenosti pomirenja među narodima

U ovom segmentu ispitivane su procjene mladih o tome u kojoj mjeri je pomirenje ostvareno između različitih naroda u regionu.

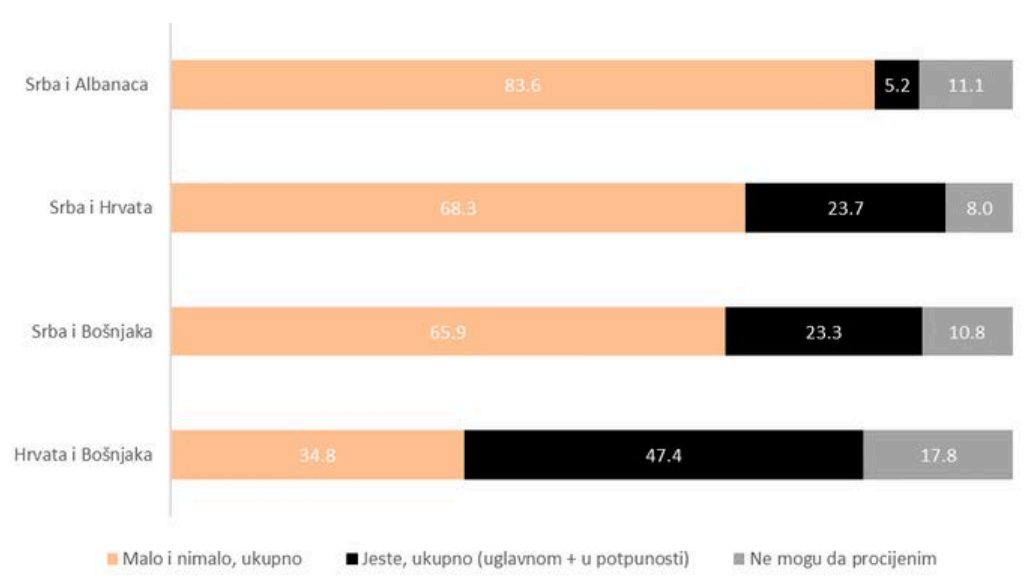
Grafikon 19. Procjena stepena ostvarenosti pomirenja među narodima

Odgovori ispitanika ukazuju na različite percepcije stepena ostvarenog pomirenja između pojedinih naroda, pri čemu se jasno izdvajaju relativno pozitivniji i izrazito negativni obrasci procjene.

Kada je riječ o odnosima između Srba i Hrvata, kao i između Srba i Bošnjaka, preovlađuje stav da je pomirenje ostvareno u maloj mjeri. Oko polovine ispitanika opredjeljuje se za ovu procjenu u oba slučaja, dok dodatni dio smatra da pomirenje uopšte nije ostvareno. Istovremeno, manji, ali ne zanemarljiv dio ispitanika ocjenjuje da je pomirenje uglavnom postignuto, dok su stavovi da je ono u potpunosti ostvareno vrlo rijetki. Ovakav obrazac ukazuje na preovlađujuće uvjerenje da su odnosi djelimično stabilizovani, ali i dalje opterećeni neriješenim pitanjima iz prošlosti.

Nešto pozitivnija slika uočava se u procjeni odnosa između Hrvata i Bošnjaka, gdje najveći dio ispitanika smatra da je pomirenje uglavnom ostvareno. Uz to, manji dio ispitanika procjenjuje da je ono u potpunosti postignuto, dok su negativne ocjene manje zastupljene u odnosu na prethodne slučajeve. Ipak, prisutan je i značajan broj onih koji smatraju da je pomirenje ostvareno tek u manjoj mjeri, kao i onih koji ne mogu da procijene, što ukazuje na određenu neujednačenost percepcija.

Najnegativnija procjena odnosi se na odnose između Srba i Albanaca, gdje većina ispitanika smatra da pomirenje uopšte nije ostvareno, dok dodatni značajan dio procjenjuje da je ono ostvareno samo u maloj mjeri. Pozitivne ocjene u ovom slučaju su vrlo rijetke, što jasno ukazuje na percepciju duboko narušenih odnosa i odsustva suštinskog pomirenja.

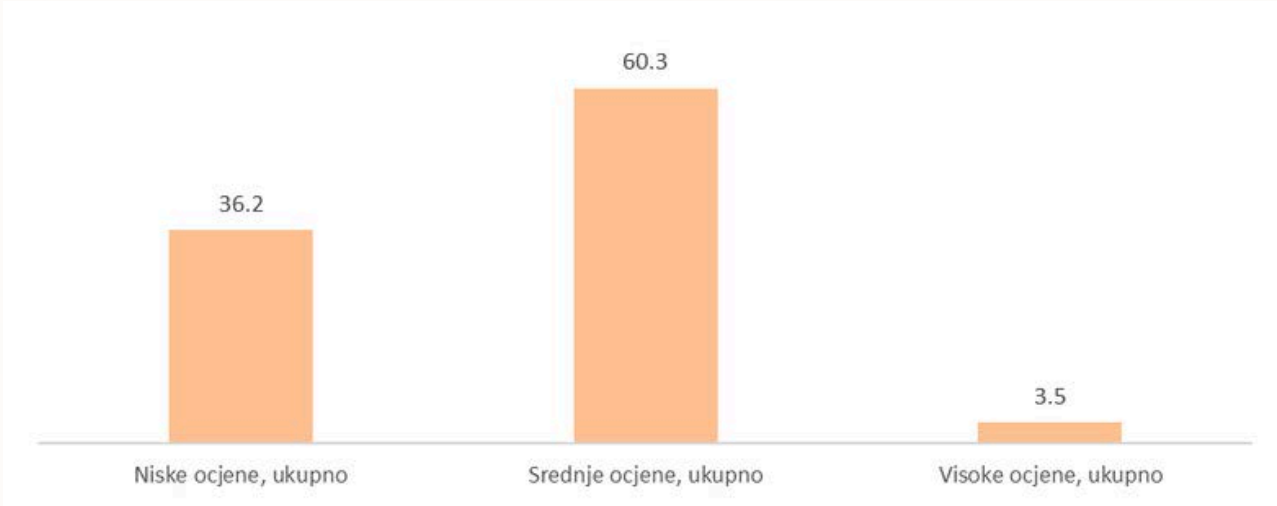

Grafikon 19.1. Intenzitet procjene ostvarenosti pomirenja

Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da među mladima preovlađuje uvjerenje da je pomirenje u regionu djelimično i neravnomjerno ostvareno, uz izražene razlike u zavisnosti od konkretnih odnosa između naroda – od relativno stabilnijih, do onih koji se i dalje percipiraju kao ozbiljno opterećeni i nedovoljno unaprijeđeni.

3.6.14 Opšta procjena stepena ostvarenosti pomirenja

U ovom segmentu ispitivana je opšta procjena mladih o tome u kojoj mjeri je pomirenje u regionu ostvareno.

Grafikon 20. Procjena ukupnog stepena ostvarenosti pomirenja

Procjene ispitanika ukazuju na preovlađujući umjeren stav, uz jasno odsustvo percepcije da je proces pomirenja u potpunosti realizovan.

Najveći dio ispitanika svrstava svoje odgovore u srednji dio skale, što ukazuje na dominantno mišljenje da je pomirenje djelimično ostvareno, ali ne i završeno. Ovakva raspodjela sugeriše da mladi prepoznaju određeni napredak, ali ga ne vide kao dovoljno snažan ili sveobuhvatan.

Značajan dio ispitanika opredjeljuje se za niske ocjene, što ukazuje na prisustvo izraženijeg nezadovoljstva i percepcije da je pomirenje i dalje na relativno niskom nivou. Ovi odgovori dodatno naglašavaju skepticizam prema dosadašnjim rezultatima u ovom procesu.

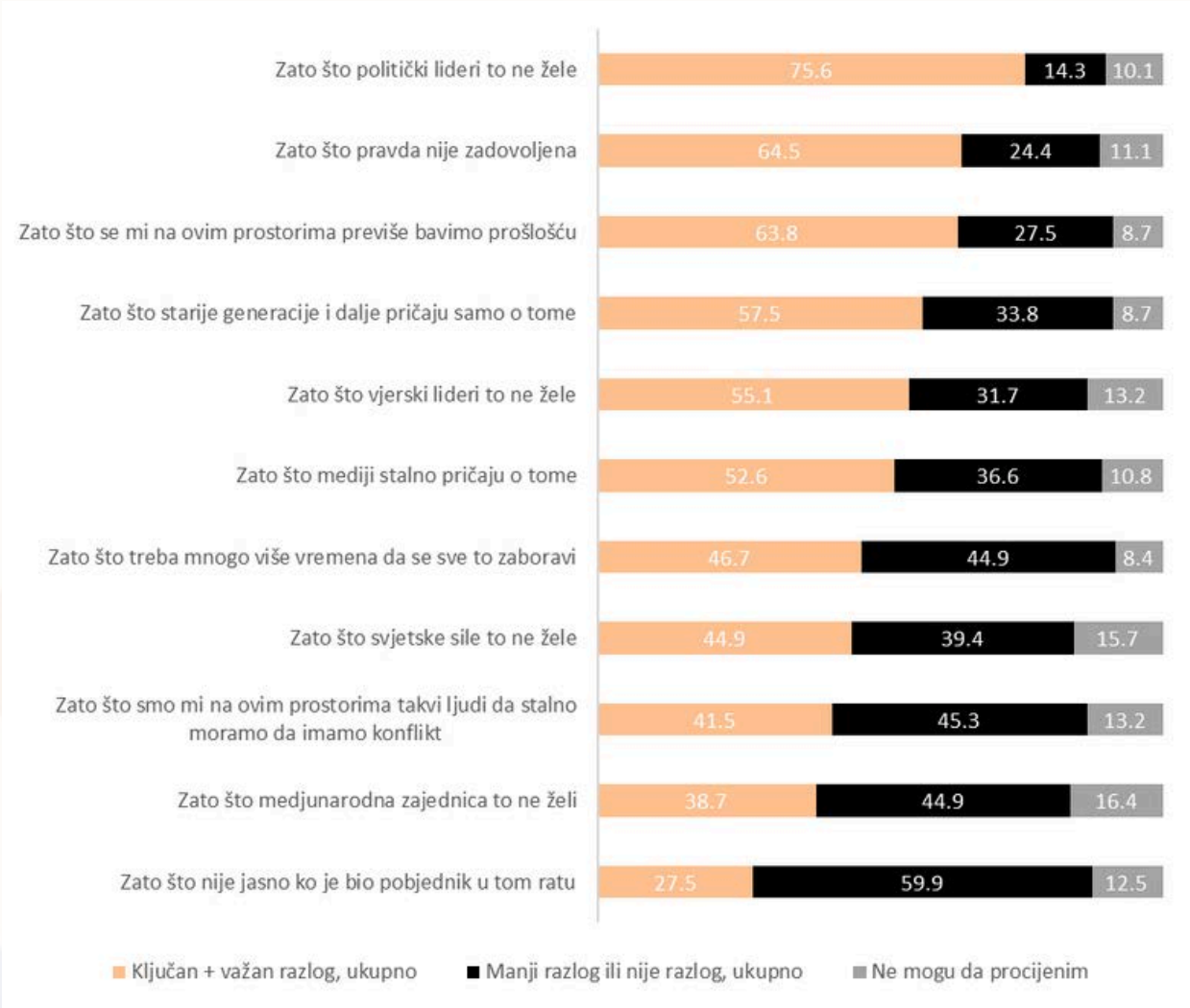
S druge strane, vrlo mali broj ispitanika daje visoke ocjene, što jasno pokazuje da je uvjerenje o visokom stepenu ostvarenog pomirenja prisutno tek u tragovima. Takvi stavovi ostaju izuzetak, a ne pravilo.

Posmatrano detaljnije, odgovori su najviše koncentrisani oko srednjih vrijednosti skale, što dodatno potvrđuje tendenciju ka umjerenim procjenama, bez izraženih ekstrema u pozitivnom pravcu.

Ukupno posmatrano, rezultati ukazuju da među mladima preovlađuje stav da je pomirenje u regionu djelimično ostvareno, ali i dalje nedovoljno razvijeno, uz vrlo ograničeno prisustvo izrazito pozitivnih procjena.

3.6.15 Percepcija ključnih prepreka procesu pomirenja

U ovom segmentu ispitivani su stavovi mladih o ključnim razlozima zbog kojih pomirenje u regionu nije u potpunosti ostvareno.

Grafikon 21. Procjena ključnih prepreka procesu pomirenja

Odgovori ispitanika ukazuju na širok spektar percipiranih razloga, pri čemu se posebno izdvajaju politički, društveni i vrijednosni faktori.

Najizraženiji nivo saglasnosti prisutan je kod tvrdnje da politički lideri ne žele pomirenje. Velika većina ispitanika ovaj faktor vidi kao ključan ili važan razlog, što jasno ukazuje na dominantnu percepciju političke odgovornosti za spor ili nedovoljan napredak u procesu pomirenja.

Pored toga, značajan broj ispitanika kao važne razloge navodi i to što pravda nije zadovoljena, kao i preveliku usmjerenost društava na prošlost. Ovi nalazi sugerišu da se nedostatak pravde i kontinuirano vraćanje na ratne događaje prepoznaju kao ozbiljne prepreke za izgradnju stabilnijih odnosa.

U sličnom pravcu idu i stavovi koji se odnose na uticaj starijih generacija i medija. Veliki dio ispitanika smatra da stalno podsjećanje na prošlost kroz porodične narative i medijski diskurs doprinosi održavanju tenzija i otežava proces pomirenja.

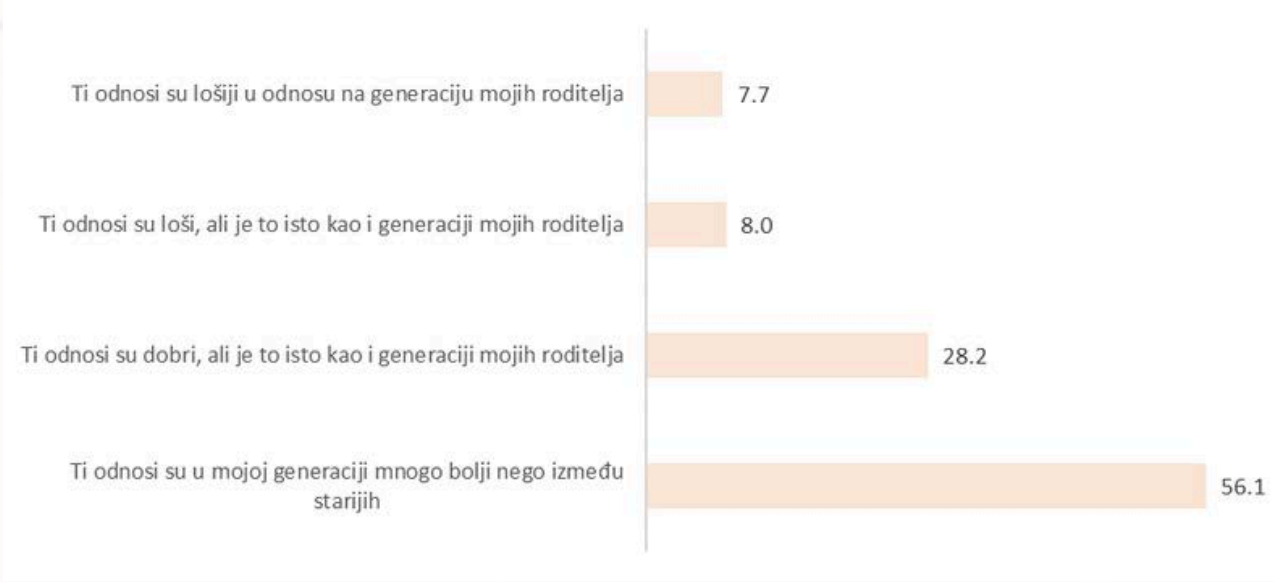
Vjerski lideri takođe se u značajnoj mjeri percipiraju kao faktor koji utiče na izostanak pomirenja, iako nešto umjerenije u odnosu na političke aktere. S druge strane, međunarodna zajednica i svjetske sile dobijaju podijeljenije ocjene – dio ispitanika ih vidi kao relevantan faktor, dok značajan dio smatra da njihov uticaj nije presudan.

Kada je riječ o tvrdnjama koje se odnose na dublje društvene karakteristike, poput toga da su ljudi na ovim prostorima skloni konfliktima, stavovi su znatno podijeljeni, bez jasne dominacije jednog mišljenja. Slično važi i za ideju da nepostojanje jasnog pobjednika u ratu predstavlja prepreku pomirenju, koju većina ispitanika ne prepoznaje kao ključni faktor.

Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da ispitanici razloge za nedovoljno ostvareno pomirenje prvenstveno vide u političkom kontekstu i nerazriješenim pitanjima pravde, ali i u širem društvenom okruženju koje, kroz fokus na prošlost i različite društvene aktere, usporava proces izgradnje stabilnih i na povjerenju zasnovanih odnosa.

3.6.16 Generacijska percepcija međugrupnih odnosa

U ovom segmentu ispitivane su percepcije mladih o kvalitetu odnosa između pripadnika različitih etničkih i vjerskih grupa u njihovoj generaciji, u poređenju sa generacijom njihovih roditelja.

Grafikon 22. Procjena međugrupnih odnosa u generacijskoj perspektivi

Odgovori ispitanika ukazuju na preovlađujuće pozitivan pogled mladih na međugrupne odnose unutar sopstvene generacije, posebno u poređenju sa starijim generacijama.

Najveći dio ispitanika smatra da su odnosi između pripadnika različitih etničkih i vjerskih grupa u njihovoj generaciji znatno bolji nego među starijima. Ovakav nalaz sugeriše prisustvo optimizma i percepcije napretka, odnosno uvjerenja da mladi danas uspijevaju da grade otvorenije i tolerantnije odnose u odnosu na prethodne generacije.

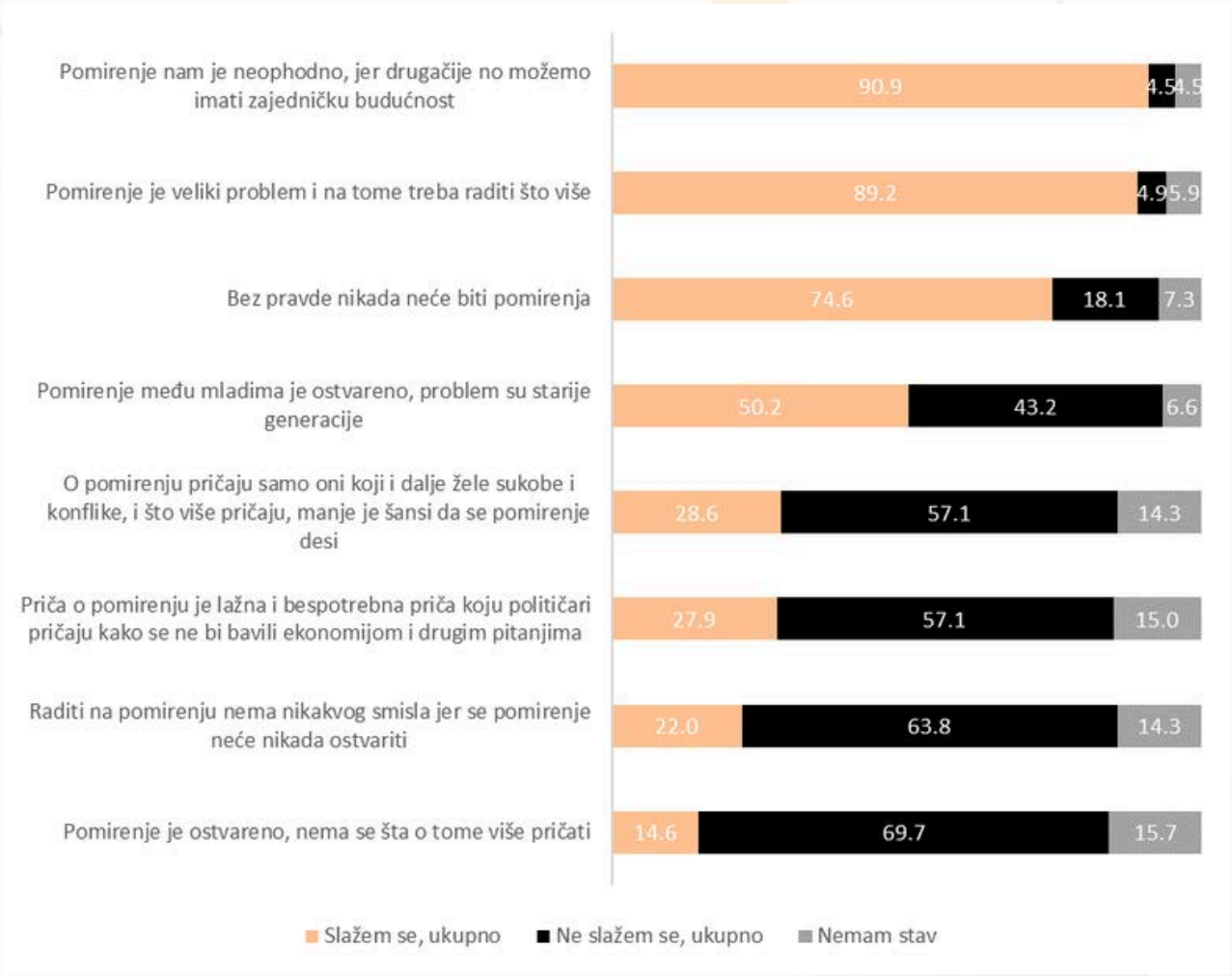
Pored toga, značajan dio ispitanika ocjenjuje da su odnosi dobri, ali da se suštinski ne razlikuju u odnosu na generaciju njihovih roditelja. Ova grupa ukazuje na kontinuitet u kvalitetu odnosa, bez izražene percepcije poboljšanja ili pogoršanja.

S druge strane, manji dio ispitanika smatra da su odnosi loši, ali slični onima iz prethodne generacije, dok još manji procenat ocjenjuje da su odnosi u njihovoj generaciji čak i lošiji nego ranije. Ovi nalazi ukazuju na prisustvo kritičnijih stavova, ali oni ostaju u manjini.

Ukupno posmatrano, rezultati jasno pokazuju da među mladima dominira uvjerenje da njihova generacija ostvaruje kvalitetnije međugrupne odnose u odnosu na starije, uz ograničeno prisustvo stavova koji ukazuju na stagnaciju ili pogoršanje.

3.6.17 Stavovi o pomirenju i njegovoj ulozi u savremenom društvu

U ovom segmentu ispitivani su stavovi mladih o različitim aspektima pomirenja, uključujući njegovu potrebu, ostvarenje i društveni značaj.

Grafikon 23. Stepen slaganja sa stavovima o pomirenju

Odgovori ispitanika ukazuju na jasno profilisan stav mladih prema pomirenju, u kojem dominira uvjerenje da je ovaj proces i dalje neophodan, ali i složen, uz istovremeno odbacivanje izrazito negativnih i skeptičnih narativa.

Najizraženiji stepen saglasnosti prisutan je kod tvrdnji koje naglašavaju značaj i potrebu za pomirenjem. Gotovo svi ispitanici smatraju da je pomirenje neophodno za zajedničku budućnost, dok velika većina ističe da je riječ o važnom društvenom pitanju na kojem treba intenzivno raditi. Ovi nalazi ukazuju na snažno ukorijenjeno uvjerenje da pomirenje predstavlja ključni preduslov za stabilne odnose u regionu.

Vrlo visok nivo saglasnosti prisutan je i kod stava da bez pravde ne može biti istinskog pomirenja, što dodatno potvrđuje da mladi ovaj proces ne posmatraju izolovano, već ga povezuju sa širim pitanjima odgovornosti i pravičnosti.

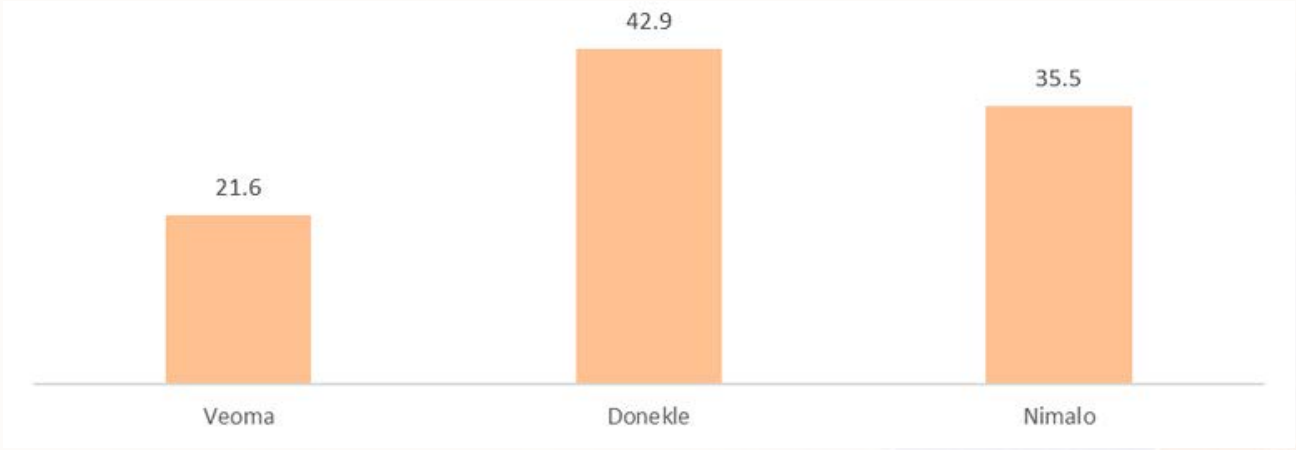
Značajan dio ispitanika takođe smatra da je pomirenje među mladima u velikoj mjeri već ostvareno, dok problem prepoznaju prije svega kod starijih generacija. Ovakav stav ukazuje na percepciju generacijskog jaza i uvjerenje da su mladi otvoreniji za izgradnju boljih odnosa.

S druge strane, većina ispitanika ne slaže se sa tvrdnjama koje dovode u pitanje smisao ili autentičnost procesa pomirenja. Stavovi da je pomirenje već ostvareno, da o njemu više nema potrebe govoriti ili da je riječ o besmislenoj ili manipulativnoj temi nailaze na znatno manju podršku. Iako postoji određeni dio ispitanika koji izražava skepticizam – bilo kroz sumnju u iskrenost političkih aktera ili kroz uvjerenje da stalno insistiranje na pomirenju može biti kontraproduktivno – takvi stavovi ostaju u manjini.

Ukupno posmatrano, rezultati ukazuju da među mladima dominira konstruktivan i angažovan pristup pomirenju: ono se vidi kao nužno, još uvijek nedovršeno i tijesno povezano sa pitanjem pravde, uz istovremeno odbacivanje radikalno negativnih i rezigniranih pogleda na ovaj proces.

3.7.18 Lični doživljaj „žrtve prošlosti“ među mladima

U ovom segmentu ispitivan je subjektivni doživljaj mladih u odnosu na nasljeđe prošlih sukoba, odnosno u kojoj mjeri se osjećaju kao „žrtve prošlosti“.

Grafikon 24. Percepcija lične pogođenosti nasljeđem prošlosti

Odgovori ispitanika ukazuju na složen i nijansiran doživljaj ličnog odnosa prema nasljeđu prošlih sukoba, pri čemu se izdvajaju tri relativno jasno definisane grupe.

Najveći dio ispitanika navodi da se donekle osjeća kao „žrtva“ prošlosti, što ukazuje na umjeren, ali prisutan osjećaj lične pogođenosti odnosima između nacija i vjerskih grupa. Ovakav rezultat sugeriše da kod mnogih mladih postoji svijest o uticaju prošlih događaja, ali bez potpunog poistovjećivanja sa ulogom žrtve.

Uz to, značajan dio ispitanika ističe da se uopšte ne osjeća kao žrtva, što ukazuje na postojanje grupe mladih koja se distancira od tereta prošlosti i ne doživljava ga kao lično određujući faktor u sopstvenom životu.

S druge strane, nešto manji, ali i dalje važan dio ispitanika navodi da se u velikoj mjeri osjeća kao žrtva prošlosti. Ovaj nalaz ukazuje na prisustvo izraženijeg osjećaja lične pogođenosti istorijskim nasljeđem kod dijela mladih.

Ukupno posmatrano, rezultati pokazuju da među mladima ne postoji jedinstven doživljaj ovog pitanja, već preovlađuje umjeren stav, uz istovremeno prisustvo i onih koji se jasno distanciraju od uloge žrtve, kao i onih koji je snažno prepoznaju u sopstvenom iskustvu.

3.7.19 Očekivanja od društvenih aktera u procesu pomirenja

U ovom segmentu ispitivani su stavovi mladih o ulozi političara, medija i institucija u procesu pomirenja, odnosno njihova očekivanja u pogledu daljih aktivnosti ovih aktera.

Grafikon 25. Stavovi o potrebi većeg angažmana društvenih aktera u pomirenju

Odgovori ispitanika ukazuju na vrlo visok nivo saglasnosti da politički i društveni akteri treba aktivnije da rade na procesu pomirenja.

Velika većina ispitanika smatra da političari, mediji i institucije svakako treba da ulože više napora u ovom pravcu. Ovakav nalaz jasno pokazuje da mladi prepoznaju značaj institucionalne i javne podrške procesu pomirenja, kao i potrebu za njegovim intenzivnijim i ozbiljnijim sprovođenjem.

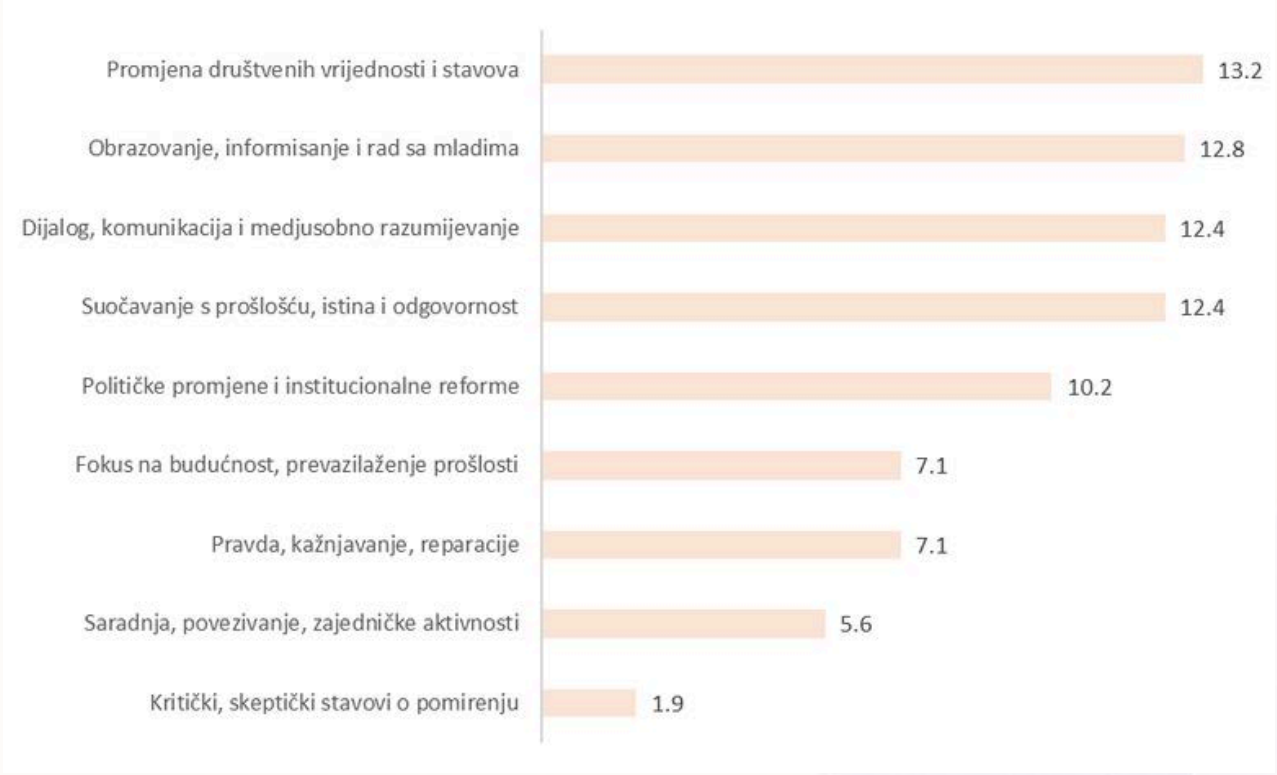
S druge strane, manji dio ispitanika izražava skepticizam, smatrajući da dodatni napori ne bi donijeli promjene i da bi situacija ostala ista bez obzira na aktivnosti ovih aktera. Još manji broj ispitanika vjeruje da dodatni angažman nije potreban jer ne postoji problem u vezi sa pomirenjem.

Pored toga, određeni dio ispitanika nema jasan stav o ovom pitanju, što ukazuje na prisustvo neodlučnosti, ali bez značajnijeg uticaja na ukupnu sliku.

Ukupno posmatrano, rezultati jasno ukazuju da među mladima dominira očekivanje da ključni društveni akteri preuzmu aktivniju ulogu u procesu pomirenja, uz relativno ograničeno prisustvo skeptičnih i negirajućih stavova.

3.7.20 Preporuke za unapređenje procesa pomirenja

U ovom segmentu ispitivani su stavovi mladih o tome šta je potrebno uraditi kako bi se ostvarilo potpuno pomirenje u regionu.

Grafikon 26. Percepcija ključnih koraka ka ostvarivanju pomirenja

Odgovori ispitanika ukazuju na raznovrsno, ali jasno strukturirano razumijevanje procesa pomirenja, pri čemu se izdvajaju različiti nivoi djelovanja – od individualnih promjena do širih društvenih i političkih procesa.

Ovakva raznolikost odgovora u skladu je sa shvatanjem pomirenja kao složenog i dugotrajnog procesa koji obuhvata međuljudske odnose, vrijednosne orijentacije i institucionalne promjene. Rezultati sugerišu da mladi prepoznaju potrebu za istovremenim djelovanjem na više nivoa, uključujući ličnu odgovornost, društveni dijalog i aktivniju ulogu institucija u stvaranju uslova za stabilne i održive odnose.

Ukupno posmatrano, stavovi ispitanika ukazuju na konstruktivan pristup pomirenju, u kojem se ono ne doživljava kao jednokratan čin, već kao kontinuiran proces koji zahtijeva angažman različitih društvenih aktera i dugoročnu posvećenost.

4. Zaključak

Rezultati istraživanja ukazuju na složen, ali relativno koherentan obrazac stavova mladih u regionu Zapadnog Balkana kada je riječ o pitanjima pomirenja, međugrupnih odnosa i šire društvene kohezije.

Prije svega, uočava se da mladi generalno prepoznaju potrebu za pomirenjem, ali ga ne posmatraju kao završen ili institucionalno stabilizovan proces. Naprotiv, pomirenje se dominantno razumije kao dugotrajan i nedovršen društveni proces koji zahtijeva aktivno djelovanje, naročito u domenu pravde, suočavanja sa prošlošću i odgovornosti političkih aktera.

Istovremeno, rezultati pokazuju da je percepcija međuetničkih odnosa i dalje opterećena nasljeđem konflikata iz devedesetih godina. Iako je prisutan određeni optimizam, naročito u kontekstu međugrupnih odnosa među mlađim generacijama, dominantna ocjena ostaje da su ti odnosi djelimično stabilizovani, ali ne i suštinski unaprijeđeni.

Posebno značajan nalaz odnosi se na visoku svijest o povezanosti prošlosti i savremenih političkih i društvenih dinamika. Mladi prepoznaju da politički akteri, kao i nedostatak pravde i selektivno tumačenje prošlosti, predstavljaju ključne prepreke održivom pomirenju.

S druge strane, istraživanje ukazuje i na postojanje izraženog potencijala za društvenu promjenu. Mladi u značajnoj mjeri iskazuju spremnost za dijalog, saradnju i učešće u procesima koji mogu doprinijeti smanjenju podjela, uz relativno visoko povjerenje u mogućnost da lokalne inicijative utiču na šire društvene promjene.

U cjelini posmatrano, može se zaključiti da se mladi u regionu nalaze između naslijeđenih konflikata i savremenih integrativnih tendencija: s jedne strane svjesni ograničenja koja proizilaze iz prošlosti, a s druge strane otvoreni za procese društvenog približavanja i transformacije odnosa.

Prikazano po tačkama:

• **Dominantna svijest o povezanosti globalnog i lokalnog konteksta**
Ispitanici u velikoj mjeri prepoznaju međuzavisnost globalnih procesa i lokalnih zajednica, pri čemu preovlađuje uvjerenje da globalni događaji imaju direktan uticaj na svakodnevni život u regionu.

• **Umjereno razvijeno, ali relativno jasno razumijevanje globalnog obrazovanja**
Globalno obrazovanje se najčešće shvata kao skup globalnih tema (ljudska prava, klima, mir) ili kao razvoj ličnih kompetencija (kritičko mišljenje, empatija), uz slabije prisustvo razumijevanja njegove sistemske i povezane dimenzije.

• **Percepcija ograničene, ali postojeće globalne integrisanosti regiona**
Mladi region najčešće vide kao djelimično povezan sa globalnim tokovima, bez jasnog konsenzusa o stepenu te povezanosti, što ukazuje na umjerenu percepciju globalne uključenosti.

• **Uvjerenje u mogućnost uticaja lokalnog djelovanja na globalne procese, ali uz oprez**
Preovladava stav da lokalne inicijative mogu doprinositi globalnim promjenama, ali uglavnom indirektno i u ograničenoj mjeri, što ukazuje na pragmatičan i umjeren optimizam.

• **Visoka svijest o međuzavisnosti globalnih i lokalnih dešavanja**
Postoji vrlo izražena saglasnost da globalni događaji utiču na lokalne zajednice, što predstavlja jedan od najstabilnijih nalaza u ovom segmentu.

• **Isticanje društveno-vrijednosnih inicijativa kao ključnih kanala promjena**
Borba protiv diskriminacije, promocija ljudskih prava i kulture mira prepoznaju se kao najvažniji oblici lokalnog doprinosa globalnim promjenama.

• **Relativno slabo izražena sistemska dimenzija globalnog obrazovanja**
Povezivanje lokalnih problema sa globalnim strukturama i procesima ostaje manje prepoznato, što ukazuje na prostor za konceptualno produbljivanje razumijevanja.

• **Prisustvo nesigurnosti kod manjeg dijela ispitanika**
Iako dominantni obrasci pokazuju relativno jasno razumijevanje, dio mladih i dalje nema stabilno definisan stav o ključnim pojmovima globalnog obrazovanja.

Preporuke za javne politike

1. **Jačanje politika suočavanja s prošlošću**

Neophodno je razviti sistemske i dugoročne javne politike koje podstiču objektivno, inkluzivno i višeperspektivno suočavanje sa događajima iz devedesetih godina. To uključuje podršku istorijskom obrazovanju zasnovanom na provjerenim činjenicama, kao i razvoju javnih programa koji smanjuju prostor za političku instrumentalizaciju prošlosti.

2. U**vođenje i jačanje obrazovanja za mir i pomirenje**

Obrazovni sistemi u regionu treba da integrišu sadržaje koji promovišu dijalog, kritičko mišljenje, interkulturalno razumijevanje i nenasilnu komunikaciju. Poseban fokus treba staviti na razvoj kompetencija mladih za upravljanje konfliktima i izgradnju međusobnog povjerenja.

3. O**dgovornost političkih aktera i depolitizacija procesa pomirenja**

Potrebno je ojačati institucionalne mehanizme koji ograničavaju političku zloupotrebu etničkih i istorijskih narativa. Politički akteri treba da preuzmu veću odgovornost za promociju inkluzivnog i odgovornog javnog diskursa, uz smanjenje retorike koja produbljuje društvene podjele.

4. **Podrška mladima kao nosiocima društvenih promjena**

Javne politike treba da prepoznaju mlade kao ključne aktere pomirenja kroz finansiranje i institucionalnu podršku omladinskim inicijativama, regionalnim mrežama i projektima saradnje. Posebno je važno jačanje programa koji podstiču prekograničnu saradnju i razmjenu iskustava.

5. R**azvoj lokalnih inicijativa sa regionalnim i globalnim uticajem**

Potrebno je sistemski podržati lokalne projekte koji promovišu ljudska prava, jednakost i borbu protiv diskriminacije, jer se oni prepoznaju kao važni kanali povezivanja lokalnog i globalnog nivoa društvenih promjena.

5. Jačanje povjerenja u političke institucije

S obzirom na nizak nivo povjerenja u političke partije kao aktere zaštite prava, neophodno je unaprijediti transparentnost njihovog djelovanja, kao i jasnije integrisati pitanja ljudskih prava u političke programe. Aktivnije i dosljednije pozicioniranje političkih subjekata može doprinijeti većem povjerenju mladih.

6. Očuvanje i jačanje postojeće tolerantne osnove

Visok nivo odbacivanja ekstremnih i nasilnih stavova među mladima predstavlja značajan društveni resurs. Potrebno je kontinuirano razvijati javne kampanje i inicijative koje afirmišu nenasilje, jednakost i poštovanje različitosti, kako bi se ova osnova dodatno učvrstila i razvijala.

